

**Laisvės partijos programa
2023 m. Vilniaus miesto savivaldybės
tarybos ir mero rinkimams**

IŽANGINIAI ŽODŽIAI

Kandidatas į merus Tomas Vytautas Raskevičius

Vilnius yra drąsiausias, laimingiausias ir tikrų tikriausias ateities miestas. Jo žmonės nusipelno mero, kuris jau šiandien gyventų rytojumi.

Aš noriu būti vilniečių meru ir nešti aukštai iškeltą laisvės vėliavą. Laisvės būti savimi, laisvės kalbėti drąsiai, laisvės gyventi pakelta galva ir spindinčiomis akimis. Laisvės džiaugtis ir mėgautis gyvenimu.

Jūsų rankose – mano ir mano komandos idėjos ir darbai ateities Vilniui. Įsipareigojame išlaikyti jo augimo ir atvirumo kryptį, tačiau atėjo metas, kai teigiami pokyčiai mieste pasieks kiekvieną vilniečių ir leis jam mėgautis gyvenimu čia.

Vilnius yra bene vienintelis augantis Lietuvos miestas. Nes jame gyventi – gera. Turime žengti dar vienu žingsniu pirmyn.

Todėl užtikrinsime, kad kokybiškas švietimas Vilniuje taptų žinia, kuri apie mus sklis pasaulyje. Mūsų miestas bus jaukus ir patogus visur, o vykstant į centrą iš gyvenamųjų rajonų nebereikės sakyti, kad „važiuojame į miestą“. Žalios ir judėjimui patogios erdvės skatins mus gyventi sveikai ir ilgai, o susirgus kiekvienas gaus greitas ir kokybiškas paslaugas.

Galiausiai – Vilnius ir toliau išliks laisvės ir drąsos pavyzdys tiek žmogaus teisių, tiek infrastruktūros sprendimais.

Aš ir mano komanda turime ryžto, noro ir patirties šiuos pokyčius įgyvendinti. O rinkimuose mums reikės Jūsų pagalbos ir pasitikėjimo.

Rinkimų laikotarpiu girdėsime daug pykčio ir nepagrįstų bandymų sumenkinti mūsų visų sukurtą miestą, tačiau esu tikras, kad ramiai ir ryžtingai pasirinksime vakarietišką Vilniaus kryptį. Nes Vilnius šiandien yra fainiausias Europos miestas. Todėl...

Mėgaukimės Vilniumi!

Būsimas Vilniaus miesto meras,
Tomas Vytautas Raskevičius

Sąrašo lyderis Remigijus Šimašius

Sveiki, vilniečiai,

Per beveik aštuonerius metus būdamas jūsų meru dar labiau įsitikinau, ko reikia Vilniaus sėkmei. Reikia daryti tai, ką mūsų miestui užkodavo jo steigėjas valdovas Gediminas. Reikia laisvės veikti. Reikia atvirumo pasauliui. Reikia pagarbos kiekvienam. Reikia tvirtumo ginant savo principus ir vertybes. Reikia atvirumo ateičiai ir pažado nuolat keistis. Galiausiai — reikia veikti (Gedimino laiškas juk prasideda ne nuo pažadų, o nuo pasakymo ką jau padarė).

Mūsų pareiga tai realizuoti šiandien, praėjus 700 metų nuo paties sėkmingiausio Lietuvos Projekto.

Laisvės partijos programa, tikiu, būtent tai ir užtikrina mūsų miestui. Žinau, kad daugeliui natūraliai pritrūks laiko nuosekliai perskaityti visą gana ilgą dokumentą. Natūralu. Šis dokumentas svarbiausias bus net ne per rinkimus, kai žmonės renkasi asmenis ir kryptį, o tada, kai jau po rinkimų sėsime rašyti, greičiausiai, koalicinę darbų programą, jos pagrindu bus planuojami miesto planai, o jų pagrindu skirstomos ir visų mūsų sumokėtų mokesčių lėšos ir priiminėjamos taisyklės, kaip kartu sklandžiai sugyventi, kurti ir būti laimingiems mūsų mieste.

Šis dokumentas (kaip ir bendrieji Laisvės partijos principai savivaldoje, nes juk ne viską gali detalčiai aprašyti taip greitai kintančiame pasaulyje) yra partijos ir jos kandidatų įsipareigojimas vilniečiams. Mes esame pasiruošę jo rimtai laikytis, kaip ir laikėmės savo įsipareigojimų kiekvienu kitu atveju.

Vilnius gali pasidžiaugti, kad mūsų komandos ir visų miestiečių reiklumo bei kūrybiškumo ir darbo dėka seniai atsikratė didžiausių, dar prieš nepilną dešimtmetį miestą kankinusių problemų, susijusių su finansiniu neatsakingumu, korupcija, žmogaus orumo negerbimu, sovietinių šampų metodu praktikavimu ir kitų, kurias užaugino ankstesnės valdžios ir patirtys.

Tačiau to negana. Ir nuo šių problemų reikia šluotis kasdien, kad jos nesugrįžtų, ir drąsiai, ryžtingai, o svarbiausia — apgalvotai ir tariantis, eiti pirmyn, net jei kažkas nori ir patrypčioti ar saldžiais liežuviais vilioja sukti atgal.

Vilniečiai, kuo galite būti tikri, jei savo balsą patikėsite Tomo Vytauto Raskevičiaus — kandidato į merus — bei mano — Laisvės partijos sąrašo lyderio — komandai, tai, kad Vilnius nepames Gedimino laiške įrašyto Vilniaus kodo, žengs tik pirmyn, nuolat tobulės, turės drąsos ir priimti naujus sprendimus dėl geresnės ateities, ir tobulinti ankstesnius sprendimus.

Laisvės partijos kandidatų į Vilniaus Tarybą sąrašo lyderis,
Remigijus Šimašius

Turinys

IŽANGINIAI ŽODŽIAI.....	2
Kandidatas į merus Tomas Vytautas Raskevičius.....	2
Sąrašo lyderis Remigijus Šimašius.....	3
I DALIS. ŠVIETIMAS, TAPSIANTIS VILNIAUS PASIDIDŽIAVIMU.....	6
1. Geriausia mokymosi vieta – šalia namų.....	6
1.1. Vilnius – atvira mokykla.....	8
1.2. Nulinė tolerancija patyčioms.....	8
1.3. Kompleksiškas vaikų ugdymas – proveržis veiklose po pamokų.....	10
1.4. Investicijos į mokytojo profesiją.....	11
1.5. Vilnius – jaunųjų talentų miestas: pradedame darželyje ir nesustojame mokykloje.....	12
1.6. Vilniuje daugiau mokyklų „be koridorių“.....	13
1.7. Ikimokyklinio ugdymo sistemos transformacija.....	14
2. Kultūra, auginanti žmogų visą gyvenimą.....	14
2.1. Visiems prieinama, įtraukianti, aukštos kokybės kultūra.....	15
2.2. Kultūros įstaigos – visų amžiaus grupių vilniečių lavinimosi erdvė.....	16
2.3. Kokybiškos miesto šventės.....	17
2.4. Vilniaus medinės architektūros renesansas.....	17
2.5. Istorinės atminties politika – integrali Vilniaus, kaip atviros mokyklos, dalis.....	18
II DALIS. MIESTAS – JAUKUS IR PATOGUS VISUR.....	20
3. Rajonai, kuriuose jauku ir verda gyvenimas.....	20
3.1. Visi gyvenimo poreikiai – per 15 minučių pėsčiomis.....	21
3.2. Didėjantis žalios ir gyventojų neapkraunamos renovacijos mastas.....	22
3.3. Gyventojų poreikius atitinkanti daugiabučių kiemų transformacija.....	23
3.4. Vieta automobiliui – įmanoma.....	24
3.5. Daugiau galimybių rūpintis savo aplinka.....	24
4. Patogus judėti Vilnius visiems.....	25
4.1. Viešasis transportas pagal vilniečius.....	26
4.2. Dviračiais kaip Kopenhagoje.....	27
4.3. Vilnius pėsčiomis: 363 km takų pėstiesiems, žalios gatvės, geresnė šaligatvių priežiūra visus metus.....	28
4.4. Judėjimas automobiliu – be duobių ir spūsčių.....	29
4.5. Duomenimis grįstas infrastruktūros planavimas.....	30
III DALIS. RŪPINSIMĖS VILNIEČIŲ SVEIKATA.....	30
5. Kokybiška, greita, prieinama sveikatos priežiūros sistema.....	31
5.1. Pacientui draugiškos poliklinikos.....	32
5.2. Didesnis dėmesys ligų prevencijai.....	33
5.3. Universalus dizainas asmens sveikatos priežiūros įstaigose.....	34
5.4. Rūpestis moterų ir vyrų sveikata.....	35
6. Gera miestiečių fizinė, psichinė ir emocinė sveikata.....	36

6.1. Vilnius — sporto klubas po atviru dangumi.....	36
6.2. Miestas be vienišų žmonių.....	38
6.3. Pagalba kūdikių tėvams — reali ir laiku.....	38
6.4. Prieinama psichikos sveikatos pagalba jaunimui.....	39
7. Klimatui neutralus miestas iki 2030 m.....	40
7.1. Švaresnis oras vilniečiams.....	41
7.2. Dar žalesnis Vilnius.....	42
7.3. Investicijos į atsinaujinančią energetiką.....	43
7.4. Efektyviau ir darniau šalinamos šiukšlės.....	44
7.5. Vilnius — tvarių renginių miestas.....	45
IV DALIS. VILNIUS — LAISVĘ MYLINČIŲ ŽMONIŲ NAMAI.....	45
8. Vilnius — atviras ir profesionaliai valdomas miestas.....	46
8.1. Inovacijų LEZ — proveržis visam Vilniaus regionui.....	47
8.2. Pagrindinė susitikimo vieta Šiaurės Europoje — modernus tarptautinis konferencijų centras Vilniuje.....	48
8.3. Verslui ir talentams draugiškas Vilnius.....	48
8.4. Geriau valdomas miestas.....	49
8.5. Klestinti, saugi ir kultūringa naktinė ekonomika.....	51
8.6. Saugus ir krizėms atsparus miestas.....	52
9. Socialinė politika: kiekvienam teisingas miestas.....	53
9.1. Daugiau savarankiškumo žmonėms su negalia ir jų šeimoms.....	54
9.2. Projektas, skatinantis sunkią negalią turinčių jaunuolių savarankiškumą.....	56
9.3. Vaiko teisių apsauga ir pagalba skyrybų metu.....	57
9.4. Jaunų žmonių įgalinimas ir potencialo skatinimas.....	58
9.5. Mažiau smurto ir lyčių stereotipų — nuo mokyklos suolo.....	59
10. Drąsus ir žmogaus teises puoselėjantis miestas.....	60
10.1. Įsipareigojimas (vairovės chartijos principams visose miesto valdymo srityse.....	60
10.2. Savivaldybės Žmogaus teisių komisija, efektyviai įgyvendinanti žmogaus teisių politiką Vilniuje.....	61
10.3. LGBTI bendruomenei draugiškas Vilnius ir tarptautinis renginys „EuroPride“.....	62
10.4. Vilnius — forpostas kovojantiems už savo laisvę ir nepriklausomybę.....	62

PROGRAMA

I DALIS. ŠVIETIMAS, TAPSIANTIS VILNIAUS PASIDIDŽIAVIMU

Laisvės partijos prioritetas — kokybiškas švietimas, tapsiantis mūsų sostinės Vilniaus pasididžiovimu, bei žinia, sklindančia apie Vilnių visame pasaulyje.

Tam, kad švietimas taptų Vilniaus pasididžiovimu, turime siekti, kad geriausia mokymo(si) vieta būtų arčiausiai kiekvieno namų — nesvarbu, ar tai būtų mokykla, ar darželis, ar kitos tobulėjimo vietos bei erdvės (pvz., neformalaus ugdymo būreliai) (*daugiau 1 skyriuje*).

Turime siekti, kad vilniečiai tobulintųsi ir tobulėtų visą gyvenimą. Viena iš priedaidų tam — kultūra. Laisvės partijos siekis yra mieste turėti tokią kultūros paslaugų įvairovę, kuri skatintų vilniečius domėtis, augti ir tobulėti visą gyvenimą (*daugiau 2 skyriuje*).

1. Geriausia mokymosi vieta — šalia namų

Svarbiausias Lietuvos ir Vilniaus turtas yra žmonės — išsilavinę, kūrybingi, empatiški, drąsūs ir laisvi. Būtent tokias asmenybes ugdantis švietimas visada buvo, yra ir bus pagrindinis Laisvės partijos prioritetas.

Švietimo srities prioritetiškumą pirmiausiai rodo nuveikti darbai. Praėjusių kelerių metų laikotarpiu ženkliu pandemija ir karantino padiktuotas nuotolinis ugdymas. Vis dėlto Vilnius sugebėjo sėkmingai prisitaikyti prie šių iššūkių, pasitelkti skaitmenines technologijas ir kurti naujas ugdymo formas, sulaukusias pasaulinio pripažinimo. „EDU Vilnius“ — švietimo pažangos centras — tapo tikru švietimo ateities „smegenų“ centru, į kurį nuomonės bei patarimo kreipiasi ir užsienio ekspertai.

Operatyviai sprendėme iššūkius, susijusius su švietimo įstaigų vadovų, mokytojų bei vietų Vilniaus mokyklose ir darželiuose trūkumu. Stiprindami ugdymo įstaigų valdymą, vadovams pasiūlėme švietimo lyderystės studijas ISM universitete. Finansavome pedagogų kompetencijos ir kvalifikacijos tobulinimą, finansinių paskatų programą „Sugrįžtu mokyti“, mentorystę pradedantiems. 2022 m. vasarą priimtas sprendimas dėl papildomos 300 Eur mėnesinės išmokos naujai pradedantiems mokyti mokytojams į Vilniaus mokyklas pritraukė 190 naujų pedagogų. Taip beveik dviem trečdaliais sumažinome trūkstamų pedagogų skaičių Vilniuje. Per pastaruosius metus pastatėme tris naujas mokyklas ir šešis darželių modulius.

Vilnius ir toliau privalo išlaikyti švietimo srities lyderystę. Švietimas tikru Vilniaus pasididžiavimu taps tik tada, kai geriausia mokykla, darželis ar kitų tobulėjimo galimybių teikiančios įstaigos bus ne „kažkur mieste“, o arčiausiai kiekvienų namų. Ir toliau kryptingai sieksime, kad kiekvienas jaunas vilnietis turėtų geriausią darželio auklėtoją ar mokytoją. Kad taip būtų, kiekvienas auklėtojas, mokytojas ar švietimo įstaigos vadovas privalo turėti geriausias tobulėjimo sąlygas, gauti adekvatų, privačiam sektoriui prilygstantį atlygį, o švietimo procesas turi vykti įkvėpiančiose erdvėse. Nė vienas vaikas neturėtų susidurti su patyčiomis, o neformalus ugdymas turėtų tapti iš tiesų prieinamas kiekvienam jaunajam miesto gyventojui. Tik taip Vilniaus ateities kartą ugdysime laisva, pasitikinčią savimi, empatišką ir drąsą, o kokybiškas švietimas taps žinia, apie Vilnių sklindančia visame pasaulyje.

Švietimo srities pokyčių sieksime įgyvendindami šiuos darbus:

1. Vilnius taps atvira mokykla — 10 proc. pamokų vyks už mokyklos ribų (*daugiau 1.1 poskyryje*);
2. skelbsime nulinę toleranciją patyčioms: atliksime kasmetines moksleivių apklausas, visos mokyklos turės patyčių prevencijos programas bei patyčių problemą spręsti pasirengusių specialistų (*daugiau 1.2 poskyryje*);
3. neformalaus ugdymo „krepšeli“ didinsime nuo 20 iki 100 Eur (*daugiau 1.3 poskyryje*);
4. investuosime į mokytojo profesiją: suteiksime finansinių paskatų ir tobulėjimo galimybių, gerinsime darbo sąlygas, tobulinsime esamus ir diegsime naujus būdus tapti mokytojais (*daugiau 1.4 poskyryje*);
5. Vilnius taps jaunųjų talentų miestu: informacinių technologijų (IT) ir skaityti vaikai mokysis jau darželyje, programavimas taps ketvirtąja kalba mokykloje, finansiškai remsime konkursuose dalyvaujančius moksleivius, plėsimė ES kalbų mokymą(si) ir tarptautinio bakalaureato mokyklų tinklą (*daugiau 1.5 poskyryje*);
6. Vilniuje bus daugiau mokyklų „be koridorių“ — pastatysime ir renovuosime bent 30 mokyklų ir darželių (*daugiau 1.6 poskyryje*);
7. įgyvendinsime ikimokyklinio ugdymo transformaciją — ikimokyklinio ugdymo „krepšeli“ didinsime nuo 100 iki 235 Eur, pristatysime ikimokyklinio ugdymo programą (*daugiau 1.7 poskyryje*).

1.1. Vilnius — atvira mokykla

Mokykla n(eb)ėra vien tik pastatas. Tai — mokymasis kartu, žengiant už pastato sienų. Taigi visas Vilnius — nuo Katedros požemių iki mero kabineto, nuo MO muziejaus erdvių iki biotechnologijų

įmonių laboratorijų — virs viena didelė, atvira mokykla. Šios mokyklos pamokos vyks realiame pasaulyje: įmonėse, muziejuose ir miesto parkuose.

Idėja, kurią pavadiname „Vilnius yra mokykla“, Pasauliniame merų iššūkyje įveikė daugiau nei 600 pasaulio miestų ir laimėjo 1 mln. JAV dolerių, kad ją būtų galima išbandyti ir įgyvendinti. 79 proc. Vilniaus moksleivių, dalyvavusių vertinant šią idėją, teigė, kad miesto erdvėse mokytis įdomiau, o 90 proc. nurodė, kad tokia mokymosi forma labiau atitinka jų individualius poreikius. Tai, kad pamokos už mokyklos ribų yra daug paveikesnės ir turi didesnę išliekamąją vertę, atskleidžia ir tarptautiniai tyrimai bei praktika. Daugelyje Vakarų Europos valstybių įprasta, kad dalis pamokų vykėtų ne mokyklose, bet už jos ribų: muziejuose, parkuose, meno galerijose, STEM centruose.

Idėją „Vilnius yra mokykla“ įgyvendinsime taip, kad po miestą pasklidusios pamokos taptų prieinamos visiems Vilniaus moksleiviams be išimties. Tai bus visiškai skaitmenizuota mokymosi platforma, kurioje visa pamokos medžiaga bus pasiekama vienu mygtuko paspaudimu tiek mokytojams ir moksleiviams, tiek jų tėvams. Tai bus atvira mokykla, kur mokytojai ir mokiniai spręs mokslo, meno ir verslo uždavinius ne vadovėlyje, o realiame gyvenime.

Įgyvendindami šią idėją:

1. pristatysime internetinę platformą „Vilnius yra mokykla“, kuri bus ne tik pamokų turinio lobynas, bet ir visame mieste pasklidusių pamokų vietų biblioteka; visa reikiama medžiaga (vadovėliai, užduotys, skaitiniai) čia bus pasiekiami vienu mygtuko spustelėjimu;
2. mokiniai gaus inovatyvias, įtraukias ir už mokyklos ribų žengiančias pamokas, mokytojai — iš anksto parengtų pamokų, vykstančių už mokyklos ribų, pasiūlą bei jų organizavimo priemonę, kultūros įstaigos — papildomą lankytojų srautą, o verslas bei įstaigos — prasmingiausią socialinės atsakomybės projektą;
3. po trejų metų mažiausiai 10 proc. pamokų Vilniaus mokyklose vyks už mokyklos ribų.

1.2. Nulinė tolerancija patyčioms

Patyčių mastas tiek visoje Lietuvoje, tiek konkrečiai Vilniuje yra milžiniškas. Pasaulio sveikatos organizacijos (PSO) atliekamo pasaulinio tyrimo apie patyčias mokyklose duomenimis, patyčias Lietuvos mokyklose patiria kas trečias 11–13 metų paauglys.¹ Vilniaus miesto dešimtokų apklausa atskleidė, kad maždaug 40 proc. apklaustųjų yra galvoję apie savižudybę.²

¹ Šaltinis: OECD, „PISA 2018 Results (Volume III) : What School Life Means for Students' Lives“, <https://www.oecd-ilibrary.org/sites/cd52fb72-en/index.html?itemId=/content/component/cd52fb72-en>

² Šaltinis: Adomavičiienė, Laura, „Lietuvoje savižudybių mažėja, bet šalis iš statistikos aukštumų nekrenta: 40 proc. Vilniaus dešimtokų yra galvoję apie savižudybę“, LRT, <https://www.lrt.lt/naujienos/sveikata/682/1492418/lietuvoje-savizudybiu-mazeja-bet-salis-is-statistikos-aukstumu-nekrenta-40-proc-vilniaus-desimtoku-yra-galvoje-apie-savizudybe>

Patyčios žalingos kiekvienam: nukentėjusiems, stebėtojams, kaltininkams. Patyčias patiriantys vaikai išgyvena didžiulį spektrą slegiančių emocijų, nenorą eiti į mokyklą. Jeigu vaikas tyčiojasi, tai gali rodyti, kad jis ir pats jaučiasi blogai, pavyzdžiui, nemoka valdyti pykčio. Patyčių kaltininkų nesustabdžius laiku ir neparodžius aiškių elgesio ribų, jų elgesys ateityje gali tapti gerokai sudėtingesnis arba net agresyvus.

Politinio ir švietimo įstaigos lygmeniu patyčių problema Lietuvoje nėra sprendžiama efektyviai. Mokyklose nėra reguliarių anoniminių moksleivių apklausų apie patyčių plitimo mastą, nors tokia priemonė numatyta dar 2017 m. patvirtintose Švietimo, mokslo ir sporto ministro rekomendacijose. Nesant lyginamųjų duomenų, neįmanoma nustatyti problemos masto, taikyti tikslinių prevencijos priemonių ir stebėti rezultatų. Ši spraga privalo būti ištaisyta. Visose Vilniaus mokyklose kasmet turėtų būti atliekama anoniminė moksleivių apklausa apie patyčių paplitimo mastą. Atsižvelgdami į tyrimo rezultatus, vadovai kartu su mokyklų tarybomis ir vaiko gerovės komisijomis turėtų išsiskirti aiškius uždavinius, kaip spręsti problemas ir taikyti aktyvias prevencines priemones, kurių rezultatyvumą mokyklos taryba vertintų bent du kartus per metus. Problemiškiausioms mokykloms turėtų būti teikiama papildoma savivaldybės pagalba, konsultuojamasi su nevyriausybinėmis organizacijomis.

Daugelyje mokyklų vykdomos patyčių prevencijos priemonės ir (ar) programos yra formalus pobūdžio ir neatliepia realių moksleivių bei platesnės mokyklos bendruomenės poreikių. Dėl to formalias patyčių prevencijos priemones keisime į paveikias ir kokybiškai įgyvendinamas patyčių prevencijos programas. Mokyklos, įgyvendinančios patyčių prevencijos programas, reguliariai atliks šių programų kokybės auditą – tikrins veiksmingumą. Pedagogams bus siūloma kelti kompetenciją, susijusią su patyčių prevencija, todėl iki 2027 m. visi Vilniaus mokytojai turėtų būti išklause patyčių prevencijos kursą.

Kita patyčių prevencijos spraga – veiksmingos ir operatyvios pedagoginės psichologinės tarnybos trūkumas. Ši tarnyba turėtų būti stiprinama. Psichologinė ir socialinė pagalba turėtų būti teikiama ne tik nukentėjusiems nuo patyčių, bet ir kaltininkams. Pasitelkus psichologus ir socialinius darbuotojus, kiekvienas patyčių atvejis turėtų būti vertinamas individualiai, ieškoma konkrečių sprendimų ir, išsiaiškinus destruktivaus elgesio priežastis, padedama ne tik nukentėjusiajam, bet ir kaltininkui.

Gera emocinė ir psichologinė savijauta yra aukštų akademinių pasiekimų sąlyga, todėl skelbsime nulinę toleranciją patyčioms ir įgyvendinsime šiuos darbus:

1. kasmet atliksime anoniminę moksleivių apklausą apie patyčių paplitimo mastą visose Vilniaus mokyklose; atsižvelgę į rezultatus, mokyklos su bendruomene ir nevyriausybinėmis organizacijomis ims konkrečių priemonių patyčių problemai spręsti;

2. stiprinsime prevencinę pedagoginę tarnybą mokyklose; pagalba bus suteikiama tiek nukentėjusiems, tiek kaltininkams;
3. efektyvios patyčių prevencijos programos bus įgyvendinamos visose Vilniaus mokyklose, o jų poveikis bus vertinamas atliekant kokybės auditą;
4. visi Vilniaus mokytojai iki 2027 m. bus išklause patyčių prevencijos kursą.

1.3. Kompleksiškas vaikų ugdymas — proveržis veiklose po pamokų

Vien formaliojo ugdymo metu įgytų žinių ir gebėjimų dažnai nepakanka sąmoningai, visapusiškai asmenybei ugdyti. Tinkamas neformaliojo vaikų švietimo organizavimas ir įgyvendinimas ne tik užtikrina prasmingą vaikų laisvalaikį, veikia kaip nusikalstamumo ir priklausomybių prevencijos priemonė, bet ir turi didelę įtaką vaiko asmenybės raidai — padeda atsiskleisti vaikų talentams, ugdo socialinius gebėjimus, pasitikėjimą savimi.

Nors Vilniaus miestas jau skiria 20 Eur krepšėlį neformaliajam ugdymui, tačiau neformaliojo ugdymo sistemoje dalyvauja tik kas trečias Vilniaus moksleivis (įskaitant formalų švietimą papildančio ugdymo sistemą — tik kas antras). Tyrimai atskleidžia, kad pasyvumui įtakos turi lėšų trūkumas bei neformalaus ugdymo užsiėmimų kainų „infliacija“, todėl mokyklinio amžiaus vaikams skirsime mėnesinį 100 Eur neformaliojo ugdymo paramos krepšėlį.

Ambicingai investuosime į Vilniuje augančius vaikus — neformaliu švietimu padėsime įgyti tokių ateities kompetencijų, kurių vis dar neugdo nacionalinė švietimo sistema. Jaunieji vilniečiai galės laisviau tyrinėti savo talentus, o juos atradę — tobulinti, nepaisydami savo šeimos finansinės situacijos. Tą pasieksime, įgyvendinę šiuos darbus:

1. neformalaus ugdymo krepšėlį vienam vaikui per mėnesį didinsime nuo 20 iki 100 Eur;
2. užtikrinsime galimybę neformalaus ugdymo krepšėlį naudoti ne vienam, o keliems skirtingiems būreliams ar veikloms;
3. mažinsime biurokratiją ir administracinę naštą — parengsime elektroninę registracijos į Vilniuje veikiančius būrelius sistemą;
4. neformalaus ugdymo krepšelis galės būti naudojamas ne tik būreliams, bet ir dalyvavimui kultūrinėje veikloje: parodose, spektakliuose ir pan.

1.4. Investicijos į mokytojo profesiją

Šiuo metu Vilniaus švietimo įstaigose trūksta daugiau nei 200 mokytojų, 7 proc. mokyklų Vilniuje vadovauja laikinai pareigas einantys vadovai. Mokytojo profesija svarbi valstybės raidai ir kiekvienam visuomenės nariui. Siekdami, kad mokytojo profesija taptų patrauklesnė, Vilniaus mokytojams suteiksime daugiau pripažinimo formų ir paskatų, kurios apimtų mokytojų pritraukimo, tobulėjimo ir išlaikymo (finansinių paskatų ir darbo sąlygų) priemones.

Pirmiausia, siekdami didinti mokytojo profesijos patrauklumą, turėtume skirti finansines priemokas tiek naujai atėjusiems, tiek jau dirbantiems geriems mokytojams. Geriausiai metinius vertinimus gavusieji mokytojai turėtų gauti papildomus priedus prie atlyginimų. Mūsų iniciatyva nuo 2022 m. naujai pradedantiems mokytojams savivaldybė jau moka 300 Eur mėnesinės algos priedą – ši programa turi būti tęsiama ir toliau.

Antra, sieksime tobulinti mokytojų ir vadovų darbo sąlygas. Visiems mokytojams turėtų būti prieinamos nemokamos mentorystės ir psichologinės pagalbos paslaugos (ypač pradedantiems mokytojams), užtikrintos visos naujausios mokymo bei IT priemonės. Be to, būtina įvertinti ir sumažinti mokytojų administracinę naštą, o mokyklų vadovams radikaliai sumažinti ūkio priežiūros krūvį ir sudaryti sąlygas daugiau koordinuoti mokykloje vykstantį ugdymo procesą.

Trečia, turėtume gerinti mokytojų ir mokyklų vadovų tobulėjimo bei karjeros galimybes: užtikrinti nuolatinį Vilniaus mokyklų vadovų tobulėjimą siekiant, kad visi Vilniaus mokyklų vadovai būtų baigę švietimo lyderystės ar kitas panašaus pobūdžio magistro studijas. Kartu su valstybės institucijomis turėtume įvertinti ir atnaujinti Vilniaus mokytojų karjeros modelį – geriausi mokytojai (Helsinkio pavyzdžiu) savivaldybėje turėtų daugiau orientuotis į metodinių gairių ir pagalbos kolegoms teikimą. Perspektyviems mokytojams skirsime stipendijas, kad galėtų siekti magistro laipsnio ar išvykti į tarptautines stažuotes.

Dar viena sritis – alternatyvių galimybių tapti mokytojais skatinimas. Stiprinsime programą „Renkuosi mokyti“, palengvinsime galimybes sugrįžti į mokyklas buvusiems mokytojams, tapusiems kitų sričių specialistais.

Tam, kad mokytojo profesija taptų patrauklesnė, įgyvendinsime šiuos darbus:

1. finansiškai skatinsime gerus jau dirbančius mokytojus, pradedantiems mokytojams ir toliau skirsime 300 Eur mėnesinės algos priedą;
2. tobulinsime mokytojų darbo sąlygas, siekdami, kad jiems būtų prieinamos mentorystės, psichologinės pagalbos paslaugos, suteikiamos naujos mokymo priemonės; siekdami mažinti administracinę ir ūkinę naštą švietimo įstaigose, sudarysime tarpinstitucinę komisiją iš Vilniaus m. savivaldybės, Vilniaus mokyklų vadovų asociacijos, švietimo pagalbos specialistų, mokytojų bei darželių vadovų ir įgyvendinsime pateiktus siūlymus;

3. gerinsime mokytojų ir mokyklų vadovų tobulėjimo ir karjeros sąlygas — suteiksime magistro studijų ir tarptautinių stažuočių galimybę, tobulinsime mokytojų karjeros modelį;
4. plėtosime alternatyvias galimybes tapti mokytojais.

1.5. Vilnius — jaunųjų talentų miestas: pradedame darželyje ir nesustojame mokykloje

Vienas iš svarbiausių pažangios visuomenės požymių yra aukšta skaitymo kultūra. Nors skaitymo kultūros įsisavinimas trunka iki 14 metų, tačiau ikimokyklinis amžius (2–6 m.) — svarbiausias ir sparčiausias vaiko raidos laikotarpis — taip pat yra itin reikšmingas.³ Skaitymo kultūra turi būti intensyviai ugdoma ne tik mokyklose, bet ir ikimokyklinio ugdymo įstaigose. Dėl to turėtume finansuoti skaitymo erdvių ikimokyklinėse įstaigose kūrimą ir parengti ikimokyklinio amžiaus vaikų skaitymo kultūros įsisavinimo programą bei metodinę medžiagą ikimokyklinių įstaigų pedagogams.

IT yra XXI amžiaus kalba. Mieste, kuris jau šiandien yra vienas iš finansinių technologijų kūrimo(s) centrų Europoje, šių gebėjimų poreikis ateityje tik didės. IT vaikus turėtume pradėti mokyti dar darželyje, o programavimo kalba turėtų tapti ketvirtąja kalba mokykloje (greta gimtosios, užsienio ir antrosios užsienio kalbos) — jos mokytųsi kiekvienas moksleivis.

Šiuo metu nėra sistemos, pagal kurią miestas remtų ir skatintų talentingiausias jaunuosius vilniečius. Savivaldybė gauna tėvų, pedagogų, trenerių asmeninių prašymų apmokėti jų vaikų ar auklėtinių kelionių į tarptautinius turnyrus, konkursus ir olimpiadas išlaidas. Tačiau aiškios sistemos nėra. Taigi reikėtų atskiros Vilniaus miesto savivaldybės jaunųjų talentų rėmimo programos.

Kita svarbi sritis — mokyklų tarptautiškumas. Mokslas pagal tarptautinę bakalaureato programą šiuo metu yra labiau išimtis, o ne bendra taisyklė. Šiandien 80 proc. moksleivių kaip antrąją užsienio kalbą renkasi rusų kalbą. Kai kuriose mokyklose net nesusidaro prancūzų ir (ar) vokiečių kalbų grupių. Kol kas tik pavienės mokyklos siūlo mokytis ispanų ar kitų Europos Sąjungos (ES) kalbų. Turime tai keisti — mokyklas išleisti į tobulėjimo kelionę, sudarysiančią sąlygas tapti tarptautinio bakalaureato mokyklų tinklo dalimi. Turėtume skatinti ir gimtakalbių užsienio kalbų mokytojų atvykimą, plėsti galimybes mokytis ES kalbų.

Vilnius yra jaunųjų talentų miestas ir mes sieksime įgalinti ateities kūrėjus, todėl įgyvendinsime šiuos darbus:

1. ugdysime ir puoselėsime skaitymo kultūrą jau ikimokyklinio ugdymo įstaigose;
2. IT vaikus pradėsime mokyti jau darželyje, o programavimas taps ketvirtąja kalba mokyklose;

³ Šaltinis: Ayşe Özgül İnce Samur, „Creating a Reading Culture in a Preschool in Collaboration with Children, Teachers and Parents“ *International Journal of Progressive Education*, Vol. 17, Nr. 4 (2021): 405–436

3. patvirtinsime jaunųjų talentų, dalyvaujančių tarptautiniuose konkursuose ir olimpiadose, finansinio rėmimo programą;
4. plėsimė tarptautinio bakalaureato mokyklų tinklą;
5. sukursime ir įgyvendinsime gimtakalbių užsienio kalbų mokytojų pritraukimo programą; plėsimė galimybes mokytis ES kalbų Vilniaus mokyklose.

1.6. Vilniuje daugiau mokyklų „be koridorių“

Mokyklų pastatai nėra tik fizinė erdvė, kurioje vyksta mokymo(si) procesas. Architektūra veikia žmonių elgseną ir jų įpročius. Tad architektūra gali tarnauti ir politiniams tikslams. Sovietmečiu, kai buvo pastatytos beveik visos Vilniaus mokyklos ir darželiai, architektūra tarnavo sovietinei ideologijai. Pavyzdžiui, daugelyje mokyklų ir darželių vienintelės bendros erdvės siauri koridoriai su aukštomis palangėmis ir rakinama, sunkiai prieinama aktų salė. Šie architektūriniai sprendimai diegė nepasitikėjimą vieni kitais, nenorą bendradarbiauti ir bendrauti, neįkvėpė susitikimams ar komandiniam darbui, mokymuisi kartu, draugystei. Nors sovietinė santvarka griuvo, mokyklų pastatai su sovietinei ideologijai tarnaujančia architektūra išliko.

Mokyklos erdvės turi keistis ir įkvėpti mokinius bendrauti ir bendradarbiauti, skatinti norą būti mokykloje ir pamokoms pasibaigus. Vilniaus miesto savivaldybė jau pradėjo žengti pirmuosius žingsnius šia kryptimi: suformuluotos švietimo įstaigų projektavimo taisyklės⁴ (rekomendacijos) padeda užtikrinti, kad naujai statomi ar atnaujinami pastatai būtų kokybiški, saugūs ir patogūs. Per pastaruosius ketverius metus pastatytos trys naujos mokyklos ir šeši darželių moduliai, tačiau jų vis dar trūksta. Taigi per ateinančią kadenciją:

1. pastatysime penkis naujus darželius ir penkias naujas mokyklas;
2. transformuosime 20 esamų Vilniaus mokyklų;
3. naujai statomas ir transformuojamas Vilniaus švietimo ir ugdymo įstaigas vystysime pagal kokybiškų, saugių ir patogių erdvių standartą.

1.7. Ikimokyklinio ugdymo sistemos transformacija

Vietų miesto darželiuose trūkumo problemą 2015 m. Vilnius išsprendė sukūręs skaidrią registracijos į valstybinius darželius sistemą ir pasiūlęs 100 Eur kompensaciją privačius darželius lankantiems vaikams. Nors kompensacijų sistema pasiteisino, augant miesto darželius lankančių vaikų skaičiui ir

⁴ Šaltinis: „Rekomendacijos naujai statomoms švietimo įstaigoms“, Vilnius.lt, <https://vilnius.lt/lt/savivaldybe/miesto-pletra/rekomendacijos-naujai-statomoms-svietimo-istaigoms/>

didėjant ikimokyklinio ugdymo išlaidoms, ji nebuvo peržiūrėta ir (ar) indeksuota. Šiandien savivaldybė vienam valstybinį darželį lankančiam vaikui per mėnesį skiria apie 235 Eur, o privatų darželį lankančiam – 100 Eur. Siekiant užtikrinti ikimokyklinio ugdymo sistemos tvarumą Vilniaus mieste, skirtingą valstybinių ir privačių darželių finansavimo modelį reikėtų transformuoti į vaiko „krepšelio“ sistemą. Savivaldybės lėšos turėtų keliauti į pasirinktą ikimokyklinio ugdymo įstaigą, neatsižvelgus į jos valstybinį ar privatų statusą, t. y. suvienodinus vienam vaikui skiriamą savivaldybės lėšų dydį.

Vaiko „krepšelio“ sistemos diegimas ikimokyklinio ugdymo sistemoje užtikrintų ilgalaikį ikimokyklinio ugdymo vietų prieinamumą Vilniaus mieste, padidintų pasirinkimo galimybes tėvams, sumažintų ugdymo mokesčių, paskatintų unikalių ikimokyklinio ugdymo įstaigų plėtrą, o žvelgiant į ilgalaikę perspektyvą – sumažintų savivaldybės išlaidas siekiant patenkinti augantį vietų ikimokyklinio ugdymo sistemoje poreikį.

Sprendžiant vietų ikimokyklinio ugdymo įstaigose trūkumo problemą, būtina inicijuoti ir ikimokyklinio ugdymo kokybės pokyčius. Tam reikalinga ikimokyklinio ugdymo kokybės pažangos programa, kuri leistų susieti darželių vadovų darbą su bendruomenės pasitenkinimu ugdymo kokybe (įskaitant fizinės ir ugdymo(si) aplinkos gerinimą, inovatyvius ikimokyklinio ugdymo pedagogų kvalifikacijos kėlimo modelius ir perėjimą prie mažesnio vaikų grupių dydžio).

Siekdami ikimokyklinio ugdymo sistemos transformacijos, įgyvendinsime šias priemones:

1. sukursime vaiko „krepšelio“ sistemą ir taip užtikrinsime tolygų finansavimą valstybinėms bei privačioms ikimokyklinio ugdymo įstaigoms;
2. įgyvendinsime ikimokyklinio ugdymo kokybės pažangos programą.

2. Kultūra, auginanti žmogų visą gyvenimą

Kultūra mus praturtina nesuskaičiuojamais būdais – ar tai būtų istoriniai paminklai ir muziejai, ar gyvojo paveldo praktika, ar šiuolaikinio meno formos. Moderni kultūros samprata siejama su žmogaus tobulėjimu. Tai reiškia, per kuriuos žmonėms perduodamas tam tikras socialinis ugdymas: nuo meno, muzikos ir šokio iki literatūros, filosofijos ir mokslo. Kultūros paslaugų įvairovė gali tapti tobulėjimo visą gyvenimą prielaida.

Per pastarąją kadenciją miesto kultūros srityje įvyko daug teigiamų pokyčių. Dirbome muziejų srityje – įsteigėme Vilniaus muziejų ir Medinės architektūros muziejų. Baigta restauruoti Trakų Vokės sodyba, Kotrynos bažnyčia. Gerokai padidinome Kultūros rėmimo programų konkursinį finansavimą. Nuo kitų metų finansuosime ne tik Vilniaus miesto trupės vardą laimėjusias organizacijas, bet ir antros bei trečios vietų nugalėtojus. Rėmėme nuo pandemijos nukentėjusias kultūros įstaigas ir

organizacijas, įgyvendinome itin sėkmingą projektą „Menas be stogo“. Verta paminėti ir sėkmingas kultūros centrų iniciatyvas, tokias kaip „SODAS 123“ ar Lukiškių kalėjimas 2.0. Pradėtas įgyvendinti ambicingas nacionalinės koncertų salės – Tautos namų – ant Tauro kalno statybos projektas.

Laisvės partijos kultūros politikos kryptis – šiuolaikiška, kokybiška ir visiems prieinama kultūra, kaip tobulėjimo visą gyvenimą prielaida. Toliau tęsime miesto kultūros politikos pokyčius. Pasitelkdami kultūrą miestiečių tobulėjimui, įgyvendinsime šiuos darbus:

1. kultūra taps prieinama visoms socialinėms grupėms visuose rajonuose ir atvertose viešosiose erdvėse, jos kokybė augs kartu su didėjančiu finansavimu (*daugiau 2.1 poskyryje*);
2. kultūros įstaigos taps visų amžiaus grupių vilniečių lavinimosi erdve: užtikrinsime geresnę komunikaciją ir prieinamumą, platesnę sklaidą ir didesnę kokybę (*daugiau 2.2. poskyryje*);
3. gerinsime miesto švenčių kokybę, skelbdami konkursus privatiems organizatoriams (*daugiau 2.3 poskyryje*);
4. saugosime medinę Vilniaus architektūrą – siūlysimė finansines, teises ir edukacines paskatas (*daugiau 2.4 poskyryje*);
5. istorinės atminties politika taps integralia Vilniaus, kaip atviros mokyklos, dalimi (*daugiau 2.5 poskyryje*).

2.1. Visiems prieinama, įtraukianti, aukštos kokybės kultūra

Dėl ypatingo sostinės vaidmens ir ilgamečio įdirbio Vilniuje yra plati kokybiškos kultūros įvairovė. Tačiau ji prieinama ir patogi ne visiems.

Kultūros įstaigos ne visada yra patogios ir patrauklios lankyti(s) tam tikroms socialinėms grupėms: šeimoms su mažais vaikais, skirtingai matantiems, judantiems ir girdintiems vilniečiams. Tautinių mažumų atstovai Lietuvos kultūroje dalyvauja mažiau nei lietuviai.⁵ Apklausų duomenimis, 23 proc. Lietuvos gyventojų teigia, kad dalyvauti kultūrinėse veiklose yra per brangu. Vyresni Lietuvos gyventojai bei žmonės, gaunantys mažesnes pajamas, dažniau nei kiti teigia, kad susiduria su scenos menų prieinamumo iššūkiais.⁶

Kultūrinis gyvenimas kol kas dar nėra pasiekęs visų Vilniaus rajonų. Ekspertų teigimu, kultūrinio gyvenimo plėtra rajonuose padidintų miestiečių įsitraukimą į kultūrinį gyvenimą savo gyvenamojoje aplinkoje. Turime ne tik siekti pritraukti gyventojus į dabartinius kultūros centrus, bet ir pakviesti kultūros paslaugas į vilniečiams pažįstamas ir priimtinas vietas.

⁵ Polinkis dalyvauti kultūrinėse veiklose didesnis tarp lenkų tautybės žmonių, o tarp kitų nelietuvių tautybės gyventojų nesiekia vidurkio.

⁶ Šaltinis: „Gyventojų dalyvavimas kultūroje ir pasitenkinimas kultūros paslaugomis“, Lietuvos kultūros taryba, 2021 m.

Siekdami visiems prieinamos, įtraukiančios ir aukštos kokybės kultūros Vilniaus mieste, įgyvendinsime šias priemones:

1. siekdami didinti žmonių su negalia, senjorų, tautinių mažumų atstovų ir kultūrinę atskirtį patiriančių miesto rajonų gyventojų dalyvavimą kultūrinėse veiklose, parengsime ir įgyvendinsime tam skirtą priemonių planą;
2. remsime iniciatyvas, siūlančias kultūrines veiklas organizuoti nuo Vilniaus miesto centro nutolusiuose rajonuose;
3. plėtosime savanorystės programas, kad įvairaus amžiaus miestiečiai turėtų galimybę prisijungti prie meno procesų; skatinsime ir įtvirtinsime savanorystės praktikas kultūros sektoriuje; renginių repeticijas atversime atskirtį patiriančioms visuomenės grupėms;
4. didinsime konkursinį finansavimą kultūros ir meno projektams, tarptautiniams renginiams – taip didės kultūros renginių pasiūla ir kokybė; stiprinsime kultūros srityje veikiančias nevyriausybinės organizacijas;
5. sieksime geriausiai išnaudoti esamas miesto viešąsias erdves ir pritaikyti jas kultūros renginiams; naujos miesto viešosios erdvės bus atvertos kultūros projektams; nenaudojamus miesto pastatus perduosime menininkams ir atlikėjams, remsime šių erdvių įveiklinimo projektus;
6. pabaigsime Nacionalinės koncertų salės – Tautos namų – ant Tauro kalno projektą.

2.2. Kultūros įstaigos – visų amžiaus grupių vilniečių lavinimosi erdvė

Keičiantis kultūros sampratai, keičiasi ir kultūros įstaigų (pvz., muziejų ar galerijų) vaidmuo. Maždaug iki 1960 m. manyta, kad kultūros lankytojai yra meno žinovai. Vėliau buvo pradėta orientuotis į plačiąją auditoriją, pabrėžiant kultūros įstaigos, kaip edukacinės erdvės, funkciją. Kultūros įstaiga tapo nebe siauros žmonių grupės susirinkimo vieta, bet paslaugos teikėju, besiorientuojančiu ir į platesnę auditoriją bei jos poreikius.

Moderniai kultūros įstaigai svarbu atliepti šiuos poreikius. Lankytojams svarbi informacija – jie nori žinoti, kur ketina apsilankyti, nori, kad paslaugos ir aptarnavimas būtų kokybiški. Kultūros įstaigos turi žinoti, kodėl lankytojai jas lanko, turėti kryptingą viziją, misiją ir strategiją, kaip užtikrinti kuo kokybiškesnes paslaugas savo lankytojams, atverti savo duris kuo platesnei auditorijai.

Norime, kad kultūros įstaigos taptų dar svarbesne vilniečių kultūrinio gyvenimo dalimi, todėl:

1. skatinsime visuomenę daugiau ir dažniau lankytis kultūros įstaigose; tam būtina efektyvi komunikacija apie vykstančias parodas, galimybė siūlyti parodų temas ir pamatyti

ekspozicijas nuotoliniu būdu net ir parodoms pasibaigus;

2. įgarsinsime parodas regos negalia turintiems žmonėms; plėsimė nemokamų audiogidų pasiūlą ir taip skatinsime išsamiau susipažinti su parodos turiniu;
3. skatinsime kultūros įstaigas pristatyti kūrinų sąrašus internete tiek Lietuvos, tiek užsienio tyrėjams ir besidomintiems asmenims;
4. sukursime du Vilniaus muziejų klasterius — Vilniaus literatūros muziejų ir Vilniaus istorijos muziejų; gerinsime Vilniaus miesto savivaldybei pavaldžių kultūros įstaigų valdymą.

2.3. Kokybiškos miesto šventės

Dalį miesto viešųjų kultūros projektų (pvz., Kaziuko mugę, Kalėdas ar kitas miesto šventes) savivaldybė įgyvendina pasitelkusi Vilniaus miesto savivaldybės viešąsias įstaigas. Šios įstaigos projektus įgyvendina savarankiškai, t. y. dažniausiai neskelbia viešų idėjų konkursų, o privačius partnerius pasitelkia tik techniniam idėjų įgyvendinimui. Tai lemia prastesnę renginių turinio kokybę — daugumos miesto renginių formatai bei turinys yra panašūs ir neoriginalūs, kasmet atsikartoja. Siekdami geresnės miesto švenčių kokybės, veiksmingesnio lėšų panaudojimo, turėtume skelbti švenčių idėjų bei jų įgyvendinimo konkursus ir sudaryti galimybę šiuose konkursuose dalyvauti ir privatiems organizatoriams.

Siekdami didinti miesto švenčių kultūros kokybę ir įvairovę, įgyvendinsime šias priemones:

1. skelbsime konkursus dėl viešų kultūros projektų idėjinio ir techninio įgyvendinimo;
2. įvertinsime ir išgryninsime naujas savivaldybės viešųjų įstaigų, organizuojančių viešuosius kultūros projektus, funkcijas.

2.4. Vilniaus medinės architektūros renesansas

Centrinėje Vilniaus dalyje yra išlikę apie 2 tūkst. medinių pastatų. Nepaisant prastėjančios būklės, jie traukia turistus ir miesto gyventojus bei slepia neišsemiamus istorinius ir kultūrinius kodus. Medinė architektūra atskleidžia ankstesnių laikotarpių Vilniaus peizažą, kuriame vyraavo mediniai pastatai, ir išskiria Vilniaus senamiesčio priemiestį iš kitų Europos sostinių, kuriose dėl intensyvios plėtros pereita prie mūrinės architektūros. Vilniaus „medinukas“ specialistai laiko vertingais ne tik Lietuvos, bet ir Europos paveldo kontekste.⁷ Tačiau, priešingai nei Rygos, Talino ar Skandinavijos miestuose, medinė architektūra Vilniaus senamiesčiuose nesulaukia reikiamo dėmesio. Medinių namų išsaugojimas paliktas išimtinai patiems savininkams, pastatų būklė nuolat blogėja.

⁷ Šaltinis: Bertašiūtė, Rasa. „Medinė architektūra: išsaugojimo ir plėtros galimybės“, Lietuvos muziejai. Nr. 4., 2004.

Sieksime išsaugoti Vilniaus medinę architektūrą ir įgyvendinsime šiuos darbus:

1. inicijuosime medinės architektūros paveldo apsaugos strategijos įvertinimą ir priimsime reikiamus strategijos pokyčius;
2. siūlysiame naujus sprendimus, kaip išsaugoti Vilniaus medinę architektūrą; jie apims švietėjiškas, teisine ir finansinė paramos priemones.

2.5. Istorinės atminties politika – integrali Vilniaus, kaip atviros mokyklos, dalis

Istorinės atminties klausimais Vilniuje rūpinasi savivaldybės Istorinės atminties komisija. Ji veikia dviem kryptimis: (1) įgyvendina naujų atminties formų paiešką atminties vertiems reiškiniams (pvz., asmenims, idėjoms); (2) vertina, ar įamžinti istorinės atminties objektai, turintys sąsajų su totalitariniais ir autoritariniais režimais, yra verti dabartinio įamžinimo. Šios kadencijos metu pašalinti tam tikri istorinės atminties objektai, turintys sąsajų su totalitariniu ir autoritariniu režimu (pvz., Petro Cvirkos paminklas, Antakalnio kapinių stelos), organizuotos visuomenės ir ekspertų diskusijos dėl šių objektų statuso, įamžintos iškilios istorinės asmenybės. Tęsime pradėtus darbus ir toliau tobulinsime istorinės atminties politiką Vilniaus mieste.

Sieksime, kad istorinės atminties įamžinimo formų paieška ar esamų įamžinimo formų vertinimas būtų dar sistemiškesnis, apimantis aiškesnes gaires ir taisykles. Plėsiame istorinės atminties įamžinimo galimybes, kad jos apimtų ne tik paminklus, atminimo lentas, bet ir performansus, koncertus, grafiką ant namo fasadų ir kitas inovatyvias priemones. Inicijuosime bendras, dialogu su įvairiomis visuomenės grupėmis (įskaitant menininkus bei istorikus) grįstas istorinės atminties įamžinimo formų paieškas.

Diskutuojant ir priimant sprendimus dėl istorinės atminties objektų, susijusių su totalitariniu ar autoritariniu režimais, Vilniaus mieste pašalinimo, siūlysiame pereinamuoju laikotarpiu, bendradarbiaujant su menininkais ir kultūros sektoriaus inovatoriais, šiuos objektus dekonstruoti ir paversti „anti-monumentais“. Vykstant dekonstravimo procesui, šiuos objektus siūlysiame integruoti į Vilniaus, kaip atviros mokyklos, koncepciją ir taip informuoti moksleivius, vilniečius ir miesto svečius apie totalitarinio ir autoritarinio režimų įvykdytus nusikaltimus.

Siekdami tobulinti istorinės atminties politiką Vilniaus mieste, įgyvendinsime šias politikos priemones:

1. sukursime ir patvirtinsime istorinės atminties politikos formavimo gaires;
2. skelbsime inovatyvių istorinės atminties įamžinimo projektų konkursus;

3. priėmę sprendimus dėl istorinės atminties objektų, susijusių su totalitariniu ar autoritariniu režimais, Vilniaus mieste pašalinimo, įgyvendinsime šių objektų dekonstrukciją ir paversime juos „anti-monumentais“; šiuos procesus integruosime į Vilniaus, kaip atviros mokyklos, koncepciją.

II DALIS. MIESTAS — JUKUS IR PATOGUS VISUR

Laisvės partijos vizija — jaukus ir patogus miestas, kuriame gyventi, dirbti ir leisti laisvalaikį gera visur, o miesto gatvės, erdvės ir rajonai priklauso kiekvienam vilniečiui.

Sieksime, kad „miegamieji“ rajonai būtų transformuoti į „gyvenamuosius“, juose kursime kokybiškam ir produktyviam miestietiškam gyvenimui būtinas zonas: gyvas, paslaugų ir traukos centrų kupinas gatves, privačius ir jaukius kiemus, bendruomeniškas ir buriančias viešąsias erdves. Nuo parduotuvės iki darželio ar poliklinikos, parko ar kavinės — viskas, ko reikia kokybiškam miestietiškam gyvenimui, vilniečiams nuo namų taps pasiekama per 15 minučių pėsčiomis (*daugiau 3 skyriuje*).

Rūpinsimės patogiu ir tvarių judumu mieste, kad kiekvienas vilnietis turėtų pasirinkimo laisvę keliauti bet kuriuo jam priimtu būdu. Viešasis transportas tarnaus vilniečių poreikiams — bus miestietiškas, dažnas, aiškus ir malonus. Plėtosime galimybes judėti pėsčiomis, dviračiais, paspirtukais ar kitomis riedančiomis transporto priemonėmis ir, be abejo, saugiomis, žaliomis ir patogiomis visiems gatvėmis (*daugiau 4 skyriuje*).

3. Rajonai, kuriuose jauku ir verda gyvenimas

Gyvenamieji rajonai — vieta, kurioje savo dieną pradeda ir baigia didžioji dalis miesto gyventojų. Deja, tačiau daugeliui vilniečių šie rajonai iki šiol išlieka „miegamaisiais“, o norėdami kokybiškai praleisti laisvalaikį ar pasinaudoti reikiamomis paslaugomis, keliaujame į „miestą“, t. y. į centrinę miesto dalį.

Vilniaus miesto savivaldybės inicijuotos programos (pvz., gyvenamųjų rajonų gyvybingumo programa MIESTAS+), naujasis Vilniaus gatvių 12 principų standartas⁸, 10 architektūros kokybės taisyklių⁹ ir daugiabučių kiemų tvarkymui skirta Kaimynijų programa¹⁰ suteikė reikiamą impulsą gyvenamųjų rajonų transformacijai. Atėjo laikas, kad teigiami pokyčiai pasiektų visus Vilniaus rajonus, gatves ir daugiabučių kiemus.

Rajonų, kuriuose jauku ir verda gyvenimas, viziją įgyvendinsime pasitelkę šias priemones:

⁸ Šaltinis: „Naujasis Vilniaus gatvių standartas“, <https://gatviustandartas.vilnius.lt/>

⁹ Šaltinis: „Vilnius paskelbė 10 taisyklių geresnei miesto architektūrai“, Vilnius.lt, 2020 m., <https://vilnius.lt/lt/2020/11/19/kokybiskesnes-vilniaus-urbanistikos-ir-architekturos-link-10-taisykliu-tvariai-ir-gyvybingai-miesto-pletrai/>

¹⁰ Šaltinis: „Kaimynijų programa“, <https://amiestas.lt/kaimyniju-programa/>

1. visi gyvenimo poreikiai taps pasiekiami per 15 minučių pėsčiomis: „Miestas per 15 minučių“ taps kertiniu miesto tobulinimo bei plėtros principu (*daugiau 3.1 poskyryje*);
2. renovacijos mastą didinsime kelis kartus: vykdysime kvartalinę renovaciją, perimsime gyventojų biurokratinę našta, siekdami aukštesnės kokybės ir estetikos, parengsime „renovacijos standartą“ (*daugiau 3.2 poskyryje*);
3. transformuosime daugiabučių kiemus: pagal naują Kiemų standartą ir atnaujintą Kaimynijų programą kiemuose atsiras daugiau žalių plotų, automobilių ir dviračių statymo vietų, sportui skirtų erdvių (*daugiau 3.3 poskyryje*);
4. vieta automobiliui taps įmanoma: perprojektuosime kiemus, įrengsime korines stovėjimo aikšteles, vystytotojus skatinsime užtikrinti optimalų automobilių stovėjimo vietų skaičių, prioritetą taikant požeminėms stovėjimo aikštelėms; skatinsime privačių aikštelių įrengimą (*daugiau 3.4 poskyryje*);
5. suteiksime vilniečiams daugiau galimybių rūpintis savo aplinka: remsime socialines ir kultūrines, aplinkosaugines iniciatyvas rajonuose, tęsime dalyvaujamojo biudžeto projektą (*daugiau 3.5 poskyryje*).

3.1. Visi gyvenimo poreikiai – per 15 minučių pėsčiomis

Nuo parduotuvės, darželio, parko, poliklinikos, mokyklos iki laisvalaikio, sporto, žaliųjų ar pramogų erdvių jaunam ir vyresniam – viskas, ko reikia kokybiškam kiekvieno vilniečio gyvenimui, nuo namų turi tapti pasiekiami per 15 minučių. Ši vizija, pavadinta „Miestas per 15 minučių“, jau kuris laikas yra taikoma ne viename pasaulio mieste (pvz., Paryžiuje, Stokholme ar Melburne). Šios vizijos tikslas – užtikrinti, kad visas reikiamas paslaugas miestiečiai galėtų pasiekti 15 minučių kelionės atstumu.

Įgyvendinant viziją „Miestas per 15 minučių“ Vilniuje, būtina atsižvelgti į mieste egzistuojančią situaciją įvairovę. Vienuose rajonuose koncepcijos „Miestas per 15 minučių“ poreikiai lengvai pasiekiami pėsčiomis, tačiau reikiama infrastruktūra (šaligatviai, parkai, viešos erdvės) nėra pakankamai atnaujinta ir (ar) išplėta. Kitur vizija „Miestas per 15 minučių“ apskritai neįgyvendinta, nes šalia nėra (pakankamai) gyventojų poreikiams reikalingų erdvių ar paslaugų, dar kitur reikiamas paslaugas įmanoma pasiekti tik automobiliu, viešuoju transportu, minant dviratį ar riedant paspirtuku, nes gyvenamojoje aplinkoje nėra reikiamų objektų, erdvių ar paslaugų tiekėjų. Esant tokiai situacijai, prioritetu tampa miesto infrastruktūros plėtra.

Vizija „Miestas per 15 minučių“ ne tik taupo gyventojų laiką, skatina bendruomeniškumą, bet ir mažina taršą, kylančią dėl perteklinio motorizuotų transporto priemonių naudojimo, todėl:

1. sieksime, kad „Miestas per 15 minučių“ pėsčiomis taptų kertiniu miesto vystymo(si) principu; jį įgyvendinsime parengę algoritmą, pagal kurį miesto infrastruktūra pirmiausiai bus kuriama ir tvarkoma ten, kur ji nuo namų šiandien nėra pasiekama per 15 minučių pėsčiomis; gerinsime per 15 minučių pasiekiamą miesto infrastruktūrą, kuri nėra pakankamai kokybiška ir (ar) išplėtotą;
2. konsultuodamiesi su bendruomenėmis, kasmet sutvarkysime ar sukursime bent po 30 infrastruktūros objektų mieste: alėjų, viešųjų erdvių, parkų, sporto zonų, erdvių vaikams ir jaunimui;
3. nekilnojamo turto vystytojus skatinsime pirmus pastato aukštus rezervuoti verslui ir (ar) socialinių paslaugų teikėjams (parduotuvėms, mokykloms, darželiams, gydymo įstaigoms ir pan.);
4. atnaujinsime senus arba įrengsime naujus šaligatvius ir pėsčiųjų takus iki gyventojų poreikius tenkinančių objektų skirtingose miesto dalyse;
5. išimtiniais atvejais, kai neįmanoma įrengti gyventojų poreikiams reikalingos infrastruktūros, viziją „Miestas per 15 minučių“ įgyvendinsime plėsdami dviračių takus ir viešojo transporto maršrutus.

3.2. Didėjantis žalios ir gyventojų neapkraunamos renovacijos mastas

Netvarūs, energetiškai ir ekonomiškai neefektyvūs būstai ir viešieji pastatai – vietos, kur iššvaistoma daugiausiai energijos. Dėl nepatenkinamos kokybės, amžiaus ir nusidėvėjimo, senesni daugiabučiai namai nėra patrauklūs naujiems gyventojams kurtis, juose sunku užtikrinti patogias ir kokybiškas buitines sąlygas. Tokie būstai sunaudoja vidutiniškai 40–70 proc. daugiau šiluminės energijos bei išmeta 1 tona CO² emisijų daugiau nei kokybiškai renovuoti ar nauji pastatai. Vilniuje gyvenamuosiuose pastatuose iki šiol yra iki 200 elevatorinių šilumos punktų,¹¹ ribojančių galimybes efektyviai reguliuoti į butus patenkančią šilumą ir optimizuoti šiluminės energijos poreikį bei sunaudojimą.

Šias problemas sprendžianti daugiabučių renovacija Vilniaus mieste vyksta nepakankamai sparčiai. Nors pagal absoliučius skaičius (palyginti su kitais Lietuvos miestais) Vilniuje daugiabučių renovuojama nemažai,¹² iš viso turime daugiau nei 5,2 tūkst. daugiabučių, kuriems būtina renovacija. Ekspertai išskiria dvi pagrindines lėtos renovacijos priežastis: (1) sudėtingas derinimo procedūras ir

¹¹ Šaltinis: „Pateikti pasiūlymai ir galimos priemonės“, Klimatokaita.lt, 2022 m., <https://klimatokaita.lt/dekarbonizacija/pateikti-pasiulymai-ir-galimos-priemonės/>

¹² Šaltinis: „Vilniaus m. savivaldybė: daugiau nei 5 proc. daugiabučių yra jau renovuoti, 4,5 proc. renovuojami“, <https://amiestas.lt/daugiabuciu-renovacijos-zemelapis>

renovacijos proceso koordinavimo perkėlimą namų bendrijų ir gyventojų atsakomybei; (2) finansinę naštą mažesnes pajamas gaunantiems gyventojams.

Šiuo metu vykdoma daugiabučių renovacija Vilniaus mieste turi spragų. Ji pasižymi techninių charakteristikų gerinimu, neatsižvelgiant į architektūrinį kvartalų vientisumą, išskirtinumą, urbanistiką, gyvenimo kokybę butuose bei erdvių komercinei veiklai gyvenamuosiuose mikrorajonuose suteikimą.

Siekdami komfortiško gyvenimo sovietmečiu statytuose pastatuose, įgyvendinsime šiuos darbus:

1. prioritetizuosime efektyvesnę kvartalinę daugiabučių ir kiemų renovaciją;
2. kelsime aukštesnius reikalavimus renovacijos kokybei — atsižvelgsime į tvarumo, efektyvumo, funkcionalumo, ergonomikos, estetikos ir atitinkamo mikrorajono vientisumo kriterijus;
3. mažinsime organizacinę renovacijos naštą gyventojams ir bendrijoms; savivaldybė perims daugiabučių renovacijos organizavimą ir priežiūrą; senamiesčio gyventojams už pasirengimą modernizuoti savo namus finansuosime fasado atnaujinimą; įsteigsime lengvatinių paskolų priemonę (fondą) ir taip mažinsime finansinę renovacijos naštą mažesnes pajamas gaunantiems gyventojams;
4. sukursime namų „renovacijos standartą“ — tipinius planus, pagal kuriuos gyventojai paprasčiau ir greičiau galės išsirinkti renovacijos planą, atitinkantį jų poreikius;
5. užtikrinsime senų, neefektyvių šilumos punktų daugiabučiuose atnaujinimą.

3.3. Gyventojų poreikius atitinkanti daugiabučių kiemų transformacija

Seni daugiabučių kiemai dažnai nėra pritaikyti dabartiniams gyventojų poreikiams — juose trūksta poilsui ir sportui skirtų erdvių, žaliųjų plotų, dviračių statymo aikštelių, automobilių stovėjimo vietų. Vilniaus miesto savivaldybės pradėta Kaimynijų programa buvo pozityvus žingsnis pirmyn, tačiau reikia gerokai spartesnių pokyčių atnaujinant kiemų vaizdą. Vilniaus miesto savivaldybės duomenimis,¹³ iš 1060 šiuo metu suformuotų kaimynijų tik 29 yra atnaujintos, o 59 šiuo metu renovuojamos.

Todėl:

1. atnaujinsime Kaimynijų programą, didinsime jos finansavimą;
2. sukursime Kiemų standartą — pavyzdinius kiemų tvarkymo planus, kurie palengvintų derinimo procedūras su gyventojais;

¹³ Šaltinis: Viešoji įstaiga „Atnaujinkime miestą“. „Statistika vizualiai: Daugiabučių renovacija“, 2022 m., <https://amiestas.lt/daugiabuciu-renovacijos-zemelapis/>

3. skirsime didesnę administracinę paramą kiemų tvarkymui daugiabučius renovuoti sutikusiems gyventojams; sukursime lengvatų sistemą, kuri padengs kiemų tvarkymo išlaidas socialiai remtiniems asmenims.

3.4. Vieta automobiliui — įmanoma

Viena iš esminių problemų, kurias išskiria Vilniaus gyventojai — automobilių statymo vietų trūkumas. Automobilius turinčių žmonių skaičius auga, tačiau vietų automobiliui pastatyti nedaugėja. Daugiabučių kiemai tiek senesniuose, tiek naujesniuose rajonuose dažnai būna perpildyti automobilių, o galimybės juos pastatyti kitur yra minimalios, todėl:

1. kartu su vykdoma gyvenamųjų namų kiemų renovacija, sieksime racionaliau perprojektuoti esamas automobilių stovėjimo aikšteles;
2. pagal Vilniaus miesto savivaldybės parengtą gatvių standartą šalia daugiabučių esančias gatves pritaikysime gyventojų poreikiams — be pėsčiųjų ir dviračių takų bei žaliosios infrastruktūros, didinsime automobilių statymo vietų skaičių gatvėse, įrengę korines įstrižas ar lygiagrečias statymo vietas;
3. bendradarbiaudami su verslu, sieksime didinti gyventojams prieinamų privačių aikštelių tinklą, suteiksime laisvus žemės plotus privačiai iniciatyvai;
4. siekdami racionaliau išnaudoti esamą automobilių statymo plotą, sužymėsime tiek kiemuose, tiek gatvėse esančias statymo vietas;
5. projektuodami naujus gyvenamųjų namų kvartalus, projekto vystytojus įpareigosime užtikrinti, kad būtų įrengiamas optimalus automobilių stovėjimo vietų skaičius gyventojams, prioritetą teikiant požeminėms stovėjimo aikštelėms.

3.5. Daugiau galimybių rūpintis savo aplinka

Vilniaus transformacija, siekiant patogesnio ir tvaresnio miestiečių gyvenimo, yra milžiniškas iššūkis, su kuriuo savivaldybė negali susitvarkyti viena.

Vilniečiai, bendruomenės, seniūnijos ir verslas turi idėjų, tačiau jos ne visada lieka išgirstos. Šiuo metu daug vilniečių nesijaučia galintys daryti įtaką pokyčiams ar būti procesų, vykstančių mieste, šeimininkais. Tai parodo tiek žemas balsavimo aktyvumas savivaldos rinkimuose (48 proc.), tiek mažas įsitraukimas į savanorišką veiklą (apie 17 proc.).

Įgalinti kiekvieną vilniečių siekti pokyčių savo kieme, gyvenamajame rajone ar visame mieste yra ne tik bendruomeniškas, bet ir demokratiškas veiksmas — tai gali prisidėti ne tik prie pasitenkinimo

gyvenimu mieste didėjimo, bet ir paskatinti žmones veikti sprendžiant kitus miestui ar valstybei svarbius klausimus.

Miestas priklauso jo gyventojams — kviesime patogesnę ir tvaresnę Vilnių kurti kartu, todėl:

1. skatinsime socialines ir kultūrinės iniciatyvas gyvenamuosiuose rajonuose, suteiksime daugiau iniciatyvos laisvės seniūnijoms ir bendruomenėms; tęsime ir tobulinsime dalyvaujamojo biudžeto projektą „Dalyvauk“ — priemonę gerinti savo bendruomenės gyvenamąją aplinką norinčiam vilniečiui;
2. pakviesime dar daugiau vilniečių ir įmonių įsitraukti į žaliąją bangą; skatinsime žiedinę ekonomiką įgyvendinti savo kaimynystėje — kursime dalijimosi daiktais kultūrą, tvarumo poreikius atliepiančias gyventojų švietimo programas bei kampanijas.

4. Patogus judėti Vilnius visiems

Vilniaus susisiekimo sistema kiekvieną darbo dieną naudojasi daugiau kaip 600 tūkst. skirtingus judumo poreikius turinčių gyventojų. Beveik kas antras renkasi automobilį. Norėdami išvengti spūsčių, keliauti pigiau, sveikiau ar gamtai draugiškesniu būdu, gyventojai mieste renkasi ir kitus judėjimo būdus.

Augantis Vilnius, kaip ir dauguma kitų pasaulio sostinių, susiduria su dilema — kokią susisiekimo sistemą (infrastruktūrą) plėtoti, kad judumas mieste būtų sklandus ir patogus. Šiuo aspektu Vilniaus strateginiai tikslai nesiskiria nuo kitų Vakarų Europos sostinių: norima pasiekti daugiau balanso renkantis keliavimo galimybes ir užtikrinti patogias alternatyvas keliauti mieste. Beveik pusė vilniečių gyvena apie 5 km atstumu nuo jų kasdienio tikslo vietos. Tai yra atstumas, kai galima pasirinkti bene visus prieinamus kelionės būdus — ne tik automobiliu, bet ir dviračiu, paspirtuku, viešuoju transportu. Taigi Vilnius turi didelį potencialą tapti alternatyvaus judumo pasirinkimo lyderiu.

Šioje srityje Vilnius per pastaruosius 7 metus padarė milžinišką pažangą. Dviračių takų tinklas išaugo nuo 40 iki 150 km. Pagaliau pradėta skirti daug dėmesio pėsčiųjų ir žmonių su negalia judėjimui: po keliasdešimt kilometrų kasmet tvarkomi pėsčiųjų takai ir nuleidžiami tūkstančiai bortelių gatvėse. Nuo 2018 m. viešojo transporto parką papildė daugiau nei 300 naujų transporto priemonių — kelionės viešuoju transportu mieste augo po keletą procentų per metus. Mieste plečiamas A juostų tinklas — dabartinius 36 km jau suplanuota papildyti dar bent 11 km eismo juostų viešajam transportui. Pagal naują gatvių standartą pertvarkomos gatvės tampa žalesnės, patogesnės pėstiesiems, saugesnės visiems eismo dalyviams, įrengiama daugiau automobilių stovėjimo vietų — ribota gatvių erdvė perskirstoma efektyviausiai.

Ir toliau tęsime pradėtus darbus, kad Vilnius taptų darnaus judumo lyderiu regione:

1. viešasis transportas pagal vilniečius: visiškai atnaujinsime troleibusų parką, 30 proc. didinsime viešojo transporto juostų ilgį, pristatysime naujus maršrutus, skirtingos talpos autobusus, patogesnes stoteles, didinsime privačių vežėjų aptarnaujamų maršrutų dalį (*daugiau 4.1 poskyryje*);
2. dviračiais kaip Kopenhagoje: Vilnių sujungsime nepertraukiamu dviračių taku, keliauti bus patogiu bet kuriuo paros ar metų laiku, įrengsime daugiau dviračių stovėjimo vietų gatvėse ir kiemuose (*daugiau 4.2 poskyryje*);
3. po Vilnių pėsčiomis: ištiesime 363 km takų pėstiesiems, gatvės bus žalesnės, su geresne šaligatvių priežiūra visus metus (*daugiau 4.3 poskyryje*);
4. judėjimas automobiliu be duobių ir spūsčių: atnaujinsime bent 300 km kelių, gerinsime gatvių tvarkymo kokybę, tobulinsime miesto gatvių tinklą ir šviesoforinį eismo valdymą (*daugiau 4.4 poskyryje*);
5. planuosime duomenimis ir gyventojų poreikiais grįstą infrastruktūrą (*daugiau 4.5 poskyryje*).

4.1. Viešasis transportas pagal vilniečius

Viešasis transportas yra vienas svarbiausių susisiekimo būdų Vilniuje. Viešasis transportas ar asmeninis automobilis kai kuriose miesto kryptyse jau dabar yra lygiavertis pasirinkimas. Viešuoju transportu darbo dienomis naudojasi daugiau nei kas ketvirtas vilnietis, o per savaitę atliekama beveik pusė milijono kelionių. Todėl prioritetizuota viešojo susisiekimo kokybė yra svarbi kiekvienam vilniečiui.

Nors ankstesnėse kadencijose viešojo transporto srityje buvo pasiektas proveržis, vis dar susiduriama su tam tikromis problemomis. Pasitaiko gatvių, kuriose autobusai stringa spūstyse kartu su automobiliais, ne visos viešojo transporto kryptys sujungtos į bendrą tinklą. Pasaulyje jau 30 metų nebėra tokios valstybės kaip Čekoslovakija, o čekoslovakiečiai troleibusai dar juda Vilniaus gatvėmis. Trūksta skirtingos (įskaitant didesnės) talpos viešojo transporto, taip pat ir pritaikyto dviračiams vežti. Duomenys atskleidžia, kad maršrutai, kuriais veža privatūs viešojo transporto vežėjai, mažina keliavimo išlaidas, tačiau privatūs vežėjai Vilniaus viešojo transporto ekosistemoje kol kas yra išimtis, o ne taisyklė. Ne visos viešojo transporto stotelės miestiečiams yra patogios, taip pat ir dviratininkams, kurie nori palikti dviračius šalia stotelių ir keliauti autobusu.

Vilniečiai nusipelnė proveržio judėti dar ekologiškiau ir sklandžiau. Viešasis transportas, būdamas vienas efektyviausių būdų judėti mieste, turi didžiausią potencialą auginti keleivių skaičių, todėl:

1. bent 30 proc. padidinsime viešojo transporto juostų ilgį ir taip pagrindines miesto kryptis sujungsime į bendrą tinklą;
2. per pusantrų metų visiškai atnaujinsime troleibusų parką; nepriklausomiems vežėjams suteiksime galimybę dalyvauti troleibusų maršrutų aptarnavimo sistemoje, taip pat modernizuosime troleibusų kontaktinį tinklą;
3. skelbsime vežėjų konkursus ir taip didinsime ne iškastiniu kuru varomų autobusų skaičių;
4. viešojo transporto sistemoje turėsime įvairios talpos transporto priemonių — ilgųjų autobusų ar troleibusų pagrindinėmis kryptimis, mažesnės talpos autobusų — dažnai kursuoti privežamaisiais maršrutais; viešojo transporto priemonės bus pritaikytos ir dviratininkams, norintiems dalį maršruto važiuoti viešuoju transportu;
5. užtikrinsime geresnę viešojo transporto laukimo patirtį — pristatysime „bike & ride“ (liet. „mink ir važiuok“) galimybes, apželdinsime stoteles, kad laukti būtų komfortiška;
6. užtikrinsime, kad viešasis transportas kursuotų patikimiau ir dažniau; atsižvelgdami į kelionių duomenis, pristatysime naujus ir optimizuosime esamus maršrutus; įdiegsime išmanųjį šviesoforinį reguliavimą, kad viešasis transportas judėtų sklandžiau;
7. sukursime patogesnę, aiškesnę ir lankstesnę viešojo transporto bilietų sistemą.

4.2. Dviračiais kaip Kopenhagoje

Modernūs pasaulio miestai investuoja į tai, kad miestiečiai turėtų galimybę dviračiu ar kitomis riedėjimo priemonėmis keliauti saugiai, patogiai ir nepriklausomai nuo metų laiko. Ši investicija vykdoma ne tik dėl to, kad tai vienas švaresnių ir sveikiausių keliavimo būdų mieste, bet ir dėl šio būdo efektyvumo ir ekonominės naudos.

Vilnius per pastaruosius septynerius metus padarė milžinišką pažangą — dviračių takų tinklas išaugo nuo 40 iki 150 km. 2020–2021 m. miesto dviračių skaičiuoklės užfiksavo apie 60 proc. daugiau kelionių dviračiais, palyginti su 2018–2019 m. Tad duomenys atskleidžia, kad geresnės sąlygos dviratininkams didina kelionių dviračiu skaičių.

Turime ir toliau gerinti dviračių ar kitų riedėjimo priemonių naudojimo sąlygas mieste. Šiandien ne visi dviračių takai sujungti į vieną nepertraukiamą tinklą ar yra tinkami keliauti bet kuriuo paros bei metų laiku. Taip pat ne visose gatvėse ar gyvenamųjų daugiabučių kiemuose egzistuoja dviračių saugojimo sąlygos. Ne visi vilniečiai svarsto galimybę minti dviratį.

Todėl ir toliau gerinsime dviračių takų kokybę bei didinsime jų naudotojų skaičių, siekdami, kad iki 2030 m. bent 8 proc. kelionių mieste vyktų dviračiu:

1. sujungsime Vilnių nepertraukiamu dviračių takų ir gatvių tinklu, kad 90 proc. vilniečių pagrindinį dviračių taką pasiektų 250 m atstumu;
2. dviračiais ar kitomis riedėjimo priemonėmis bus patogu keliauti bet kuriuo paros ir metų laiku, bus investuojama į tinkamą apšvietimą ir dviračių takų dangos priežiūrą bei valymą;
3. nemokantiems dviračiu važiuoti moksleiviams, pasitelkę privačius partnerius, viešojo konkurso būdu organizuosime važiavimo dviračiu pamokas;
4. dviračių stovėjimo vietos bus įrengiamos atnaujintose gatvėse; gyventojai dviračius galės saugiai statyti savo kiemuose.

4.3. Vilnius pėsčiomis: 363 km takų pėstiesiems, žalios gatvės, geresnė šaligatvių priežiūra visus metus

Pėsčiųjų miesto (angl. „walkable city“) koncepcija buvo išplėtotą dar šeštajame dešimtmetyje. Mieste, kuriame vaikštoma pėsčiomis, šalininkai kritikavo Amerikos miestus, propagavusius keliavimo automobiliu modelį, dėl kurio šie tapo nors ir lengvai pasiekiami, tačiau neverti į juos vykti ar gyventi – be gyvybingumo, žmonių gatvėse, žalumos, pėsčiųjų takų. Šiandien miesto, kuriame patogu keliauti pėsčiomis, vizija tampa vis populiareesnė tiek kaip tikslas, tiek kaip darnaus judumo priemonė, kurianti socialinę (gyvybingumas, saugumas, sveikatingumas), ekonominę (sutaupyta laikas ir išlaidos, geresnė sveikata) bei ekologinę (sumažinta triukšmo ir oro tarša) naudą.

Laisvės partija siūlo gyvybingo, sveikatingumą skatinančio ir tvaraus pėsčiųjų miesto viziją. Per pastaruosius metus, po keliasdešimt kilometrų atnaujinus pėsčiųjų takus, įrengus alėjas, trūkstantis jungtis, žmonės ir vėl atrado savo gyvenamąją aplinką. Judėjimas pėsčiomis daugumoje vietų – pradedant Neries krantine, baigiant keliais šimtais miesto gatvių – nebėra kliūčių ruožo įveikimas, o priešingai – patogus būdas nueiti vis įvairesnius atstumus.

Ir toliau sieksime, kad kelionių pėsčiomis Vilniuje daugėtų ir jos pasiektų iki 35 proc. visų kelionių mieste. Tam reikės sudaryti dar tinkamesnes sąlygas pėstiesiems. Mieste vis dar yra keli šimtai kilometrų prastos kokybės pėsčiųjų takų, kurie nėra tinkamai prižiūrimi, nėra pakankamai pritaikyti negalią turintiems asmenims, juose trūksta žalumos, vis dar pasitaiko nepertraukiamų pėsčiųjų takų jungčių, todėl:

1. sujungsime ir atnaujinsime bent 363 km pėsčiųjų takų, nuleisime bortus ir įrengsime taktilines neregijų vedimo dangas, apšviesime takus ir tarpuvartes;
2. spartinsime žalių gatvių įrengimo tempą: jose atsiras daugiau medžių ir krūmų pavėsiui, klimato kaitos padariniams mažinti ir estetikai gerinti;

3. gerinsime gatvių ir takų priežiūrą tiek žiemą, tiek vasarą — nuo sniego iki balų, nuo duobių iki griežtesnės rangovų darbų kokybės vertinimo;
4. įrengsime daugiau įstrižinių perėjų pėstiesiems.

4.4. Judėjimas automobiliu — be duobių ir spūsčių

Judėjimas automobiliu miesto gyventojams išlieka svarbus judumo mieste būdas. Alternatyvūs automobiliui keliavimo būdai ne visur prieinami ir patogūs. Kai kurie alternatyviomis keliavimo priemonėmis negali pasinaudoti dėl asmeninių aplinkybių. Taigi judėjimo automobiliais sąlygų užtikrinimas — svarbus Laisvės partijos tikslas.

Nepaisant prieštaringų antraščių, Vilnius kaip niekad daug investavo į geresnį ir patogesnį judėjimą automobiliu. Per pastarąsias dvi kadencijas daugiau kaip 300 km gatvių ruožų buvo padengtos nauju išsistiniu asfalto sluoksniu, tačiau tai visų judėjimo problemų nesprendžia.

Apie ketvirtadalis miesto gatvių tinklo, t. y. daugiau kaip 300 km, vis dar yra nepakankamos kokybės. Dėl sovietinio planavimo esama gatvių erdvė ne visur panaudojama efektyviausiai, kad patogiai judėti galėtų visi eismo dalyviai. Kai kur reikia aiškesnės judėjimo tvarkos (apie 90 proc. atvejų net nekeičiant eismo juostų skaičiaus), automobilių stovėjimo vietų, želdinių ar patogesnių sankryžų. Vilniui reikia ne tik daugiau naujų gatvių ruožų, bet ir geresnės gatvių kokybės. Tam Vilniaus miesto savivaldybė yra parengusi gatvių infrastruktūros standartą, kuriame išdėstyta 12 gyvybingos gatvės principų. Svarbiausias šio standarto elementas — efektyviausias gatvių erdvės panaudojimas taip, kad joje galėtų patogiai judėti visi eismo dalyviai, o miesto gatvės taptų saugesnės, patogesnės, žalesnės, kad daugiau dėmesio būtų skirta pėstiesiems, dviratininkams ir paspirtukininkams, automobilių judėjimo ir parkavimo erdvei, aiškesnei judėjimo tvarkai.

Sklandų automobilių judėjimą veikia ir šviesoforų reguliavimas. Todėl svarbu nustatyti vietas, kur šviesoforų reguliavimą reikėtų atnaujinti ir tobulinti, kad visiems eismo dalyviams tektų kuo trumpiau laukti, o į besikeičiančią eismo situaciją šviesoforai reaguotų realiu laiku.

Įgyvendinsime šias priemones:

1. užtikrinsime lygią dangą pagrindinėse miesto gatvių arterijose — per kadenciją atnaujinsime bent 120 km magistralinių gatvių ir bent 180 km vietinių gatvių;
2. kelių tiesimo projektus vykdysime pasitelkę kokybišką darbų planavimą ir kokybės kontrolę; bus rengiamas aiškus planas keleriems metams į priekį, projektai bus valdomi taikant geresnius projektų valdymo standartus, kad darbai būtų atliekami planuotai, greitai ir kokybiškai;

3. tobulinsime pagrindinių miesto gatvių tinklą; įgyvendinsime Liepkalnio g. ir Abiejų Tautų Respublikos g. plento rekonstrukcijas; statysime naujas miesto jungtis (Šiaurinė g., Pavilnionių g.);
4. gerinsime šviesoforų valdymą, o kur reikia – atnaujinsime, kad veiktų efektyviau.

4.5. Duomenimis grįstas infrastruktūros planavimas

Miesto gatvių prioritetai jau kurį laiką sudaromi remiantis duomenimis, tačiau šiai sričiai vis dar trūksta sisteminio planavimo ir projektų valdymo principų taikymo.

Praėjusios kadencijos metu mieste pirmą kartą nuskenuota gatvių danga ir įvertinta jos būklė, inventorizuotos pėsčiųjų takų problemos, miestas pradeda valdyti daugiau duomenų apie judėjimo trajektorijas ne tik automobiliu, bet ir kitais keliavimo būdais. Tad būtina šiuos duomenis panaudoti efektyviau, sudaryti gatvių pertvarkymo ir remonto kelerių metų ciklą, kad projektai būtų parengti ir įgyvendinti kokybiškai, tinkamai atliepiant gyventojų lūkesčius.

Miesto gatvių pokyčiai ir transformacijos, nors ir komunikuojami ir aptariami su gyventojais, sulaukia įvairių nuomonių, kurias būtina girdėti – kūrybinėse dirbtuvėse, kalbant su gyventojais ir atliekant pokyčių analizę. Šie duomenys padės tobulinti ir naują gatvių standartą.

Siekdami planuoti infrastruktūrą, pagrįstą duomenimis, įgyvendinsime šias priemones:

1. infrastruktūrą tvarkysime atsižvelgdami į aiškius kriterijus, remdamiesi duomenimis; pirmiausiai bus tvarkomos prasčiausios kokybės gatvės, kuriose keliaujama intensyviausiai; bus atsižvelgiama ne tik į automobilių srautą, bet ir viešojo transporto intensyvumą bei judėjimą dviratėmis transporto priemonėmis ir pėsčiomis;
2. patvirtinsime ir įgyvendinsime aiškiais kriterijais grįstą gatvių tvarkymo planą keleriems metams į priekį;
3. dėl infrastruktūros pokyčių tarsimės su gyventojais: organizuosime idėjų dirbtuves ir kitus gyventojų apklausos būdus, atliksime jau įvykusių pokyčių analizę.

III DALIS. RŪPINSIMĖS VILNIEČIŲ SVEIKATA

Laisvės partijos vizija – Vilnius, kurio švarus oras ir infrastruktūra padeda gyventi ilgai ir sveikai. O susirgus miesto sveikatos priežiūros sistema turi ne tik suteikti reikiamas paslaugas greitai ir kokybiškai, bet ir kiekvieną vilnietį aptarnauti maloniai.

Gerinsime sveikatos priežiūros paslaugų kokybę bei klientų aptarnavimo standartą, kad kiekvienas Vilniaus poliklinikos ar ligoninės lankytojas jaustųsi laukiamas bei rūpestingai aptarnaujamas. Rūpinsimės ligų prevencija bei moterų ir vyrų sveikatos problemomis. Investuosime į sveikatos priežiūros sektoriaus darbuotojų motyvaciją, įskaitant ir finansines paskatas (*daugiau 5 skyriuje*).

Orientuosimės ne tik į blogos sveikatos padarinių valdymą, bet ir į negalavimo priežasčių prevenciją, t. y. fizinės ir psichoemocinės sveikatos gerinimą, švarios ir tvarios aplinkos puoselėjimą. Miesto erdvės pritaikysime sveikatą stiprinančiam aktyviam gyvenimui ir laisvalaikiui, kad visas Vilnius taptų sporto klubo po atviru dangumi. Tęsime Neries krantinių tvarkymą bei įveiklinimą, kad jos taptų aktyvių vilniečių susibūrimo vieta ištisus metus. Nepamiršime ir psichinės bei emocinės sveikatos problemų. Rūpinsimės vienišų žmonių, naujagimių tėvų emocine sveikata, psichinių sutrikimų turinčiais jaunuoliais (*daugiau 6 skyriuje*).

Sieksime, kad gyventojai gyventų švaresnėje, sveikesnėje, tvaresnėje aplinkoje. Igyvendinsime oro valymo sprendimus užterščiausiose miesto dalyse. Tobulinsime šilumos ūkio sistemą, didinsime atsinaujinančių energijos šaltinių kiekį, sieksime geresnio šiukšlių tvarkymo (*daugiau 7 skyriuje*).

5. Kokybiška, greita, prieinama sveikatos priežiūros sistema

Asmens sveikatos paslaugų prieinamumas — svarbi vilniečių pasitenkinimo gyvenimu mieste prielaida. Galimybė gauti aukštos kokybės asmens sveikatos paslaugas sumažina riziką prarasti darbingumą, patirti socialinę atskirtį. Taigi svarbu investuoti į kokybišką, greitą, prieinamą sveikatos priežiūros sistemą.

Praėjusių kadencijų metu pradėjome miesto poliklinikų pertvarką. Kasmet papildomai 30 proc. finansavome pirminės sveikatos priežiūros įstaigas (šeimos gydytojų kabinetus). Slaugos ligoninių darbuotojams suteikėme galimybę nemokamai naudotis miesto viešoju transportu. Pasitelkdami miesto poliklinikas ir ligonines, atlaikėme COVID-19 pandemijos bangas, organizavome sklandų vakcinacijos centro „Litexpo“ ir testavimo miestelių darbą.

Vis dėlto asmens sveikatos paslaugų sektorius vis dar susiduria su iššūkiais. Dėl šios priežasties per būsimą kadenciją:

1. gerinsime ligoninių ir poliklinikų veiklą: įvesime papildomų (finansinių) paskatų šeimos gydytojams ir slaugytojams, tobulinsime sveikatos priežiūros įstaigų valdyseną, įgyvendinsime naują paslaugų kokybės standartą (*daugiau 5.1 poskyryje*);
2. skirsime didesnę dėmesį ligų prevencijai, įskaitant ŽIV (AIDS) prevencijos ir tabako atsisakymo programas (*daugiau 5.2 poskyryje*);

3. asmens sveikatos priežiūros įstaigose pritaikysime universalus dizaino principus (*daugiau 5.3 poskyryje*);
4. rūpinsimės moterų ir vyrų sveikata: užtikrinsime mokslu pagrįstą lytiškumo ugdymą, vykdysime gimdos kaklelio vėžio prevenciją, įgyvendinsime menstruacinių priemonių nenumatytiems atvejams programą mokyklose, skatinsime vyrus ir jų artimuosius labiau rūpintis vyrų sveikata (*daugiau 5.4 poskyryje*).

5.1. Pacientui draugiškos poliklinikos

Laisvės partija siekia, kad kiekvienas poliklinikos ar ligoninės lankytojas jaustųsi laukiamas, rūpestingai ir maloniai priimamas bei aptarnaujamas. Tam reikia gerinti sveikatos priežiūros paslaugų specialistų motyvaciją ir produktyvumą, tobulinti asmens sveikatos priežiūros įstaigų valdymą bei kelti teikiamų paslaugų kokybę.

Vienas pagrindinių veiksnių, veikiančių sveikatos priežiūros paslaugas teikiančių specialistų motyvaciją – atlyginimas. Nors Vilniaus miesto savivaldybė papildomai (t. y. 30 proc.) finansuoja šeimos gydytojų kabinetus, vis dar trūksta papildomų finansinių paskatų. Dėl mažų atlyginimų trūksta slaugytojų ir jų padėjėjų.¹⁴ Vidutinė slaugytojų alga (neatskaičius mokesčių) savivaldybės pavaldumo ligoninėse yra mažesnė nei vidutinis vilniečių su aukštuoju išsilavinimu atlygis.

Kitas kokybiškam sveikatos priežiūros paslaugų teikimui reikšmingas veiksnys – tinkama asmens sveikatos priežiūros įstaigų valdysena. Nors ankstesnių kadencijų metu buvo įgyvendinta pirminė poliklinikų pertvarka, tačiau miesto sveikatos įstaigų išteklius galima naudoti dar racionaliau, sujungiant poliklinikų administracijas, laboratorijas ir kitas struktūras ar padalinius. Sveikatos priežiūros įstaigose turėtų būti įsteigtos nepriklausomos valdybos, atsirasti daugiau galimybių poliklinikų ir ligoninių vadovų kompetencijai gerinti.

Ne mažiau svarbu gerinti teikiamų paslaugų kokybę ir diegti inovacijas, užtikrinant greitą ir kokybišką pirminės sveikatos priežiūros paslaugų prieinamumą. Uždelstos sveikatos patikros bei laiku negydomos ligos linkusios komplikuotis į dar rimtesnius sveikatos sutrikimus, kurių gydymas brangesnis. Tad Vilniuje turėtų būti įdiegtas asmens sveikatos priežiūros paslaugų teikimo standartas, taip pat pacientų skirstymo ir nukreipimo pagal prioritetą sistema, kuri padėtų nedelsiant įvertinti paciento riziką ir taip užtikrinti greičiausias specialistų konsultacijas tiems, kuriems objektyviai jų reikia čia ir dabar. Be to, reikėtų plėsti nuotolinių konsultacijų sistemą, kuri padėtų suvaldyti pacientų srautus.

Siekdami gerinti asmens sveikatos priežiūros paslaugų specialistų darbo sąlygas bei pacientų gaunamų paslaugų kokybę ir prieinamumą, įgyvendinsime šias priemones:

¹⁴ Šaltinis: OECD, „Health Care Utilisation“, https://stats.oecd.org/Index.aspx?DataSetCode=HEALTH_PROC

1. plėtosime patrauklią šeimos gydytojų skatinimo sistemą: tęsime papildomą šeimos gydytojų finansavimą (30 proc.); skirsime finansines paskatas tiek naujai atėjusiems, tiek jau dirbantiems šeimos gydytojams; geriausius metinius įvertinimus gavusiems šeimos gydytojams skirsime priedus prie atlyginimų;
2. slaugos ligoninėms skirsime papildomų lėšų darbuotojų (gydytojų, slaugytojų, kito personalo) atlyginimams didinti; skirsime 20 proc. priedus prie atlyginimų savivaldybei pavaldžiose ligoninėse dirbantiems slaugytojams ir jų padėjėjams;
3. sveikatos priežiūros įstaigų, kurių steigėja ar savininkė yra Vilniaus savivaldybė, darbuotojams kasmet dovanosime Vilniečio korteles su metiniais viešojo transporto bilietais, suteiksime kitų nuolaidų ar lengvatų savivaldybei priklausančiose įstaigose bei įmonėse;
4. siekdami efektyvesnio miesto sveikatos įstaigų išteklių naudojimo, sujungsime poliklinikų administracijas, laboratorijas ir kitas struktūras ar padalinius;
5. sveikatos priežiūros įstaigų, kurių steigėja ar savininkė yra Vilniaus savivaldybė, vadovams suteiksime papildomo tobulėjimo galimybių;
6. inicijuosime įstatymų pakeičius, kad asmens sveikatos priežiūros įstaigose būtų įsteigtos nepriklausomos valdybos;
7. Vakarų ir Šiaurės Europos pavyzdžiu visose Vilniaus miesto poliklinikose taikysime paslaugų kokybės standartą; inicijuosime naujovių diegimą miesto poliklinikose; savivaldybei priklausančiose poliklinikų registratūrose įdiegsime pacientų suskirstymo pagal skubumo kategorijas sistemą, plėsimė nuotolinių konsultacijų galimybes.

5.2. Didesnis dėmesys ligų prevencijai

Prevencija – geriau nei gydymas. Laiku atlikus reikiamus testus ar pasiskiepijus, galima išvengti ligos ar užkirsti kelią dar didesniai sveikatos pablogėjimui. Netinkama ligų prevencija gali lemti rimtesnius sveikatos sutrikimus, kurių gydymas reikalauja daugiau laiko, žinių, lėšų ir kitų išteklių.

Lietuvoje šiuo metu vykdomos penkios ligų prevencijos programos,¹⁵ kurių išlaidas ligonių kasos kompensuoja iš Privalomojo sveikatos draudimo fondo. Vilniaus teritorinių ligonių kasų 2021 m. duomenys atskleidžia, kad gyventojų, pasinaudojusių jiems priklausančia prevencine programa, skaičius galėtų būti gerokai didesnis – programomis naudojasi tik kas antras gyventojas.

Viena iš ligų, kuri reikalauja papildomų prevencijos priemonių – ŽIV (AIDS). Šių susirgimų skaičiumi Lietuva „pirmauja“ Europoje. Apie savo ŽIV statusą Lietuvoje daug žmonių net nežino. Ankstyva ŽIV

¹⁵ Tai gimdos kaklelio vėžio prevencinė programa, krūties vėžio prevencinė programa, prostatos (priešinės liaukos) vėžio prevencinė programa, storosios žarnos vėžio prevencinė programa, širdies ir kraujagyslių ligų prevencinė programa.

diagnostika iš esmės leidžia gyventi visavertį gyvenimą užsikrėtusiam žmogui, taip pat mažina šios ligos plitimą. ŽIV nebėra socialinės atskirties liga, tad profilaktinis testavimas dėl ŽIV turėtų tapti įprasta rūpinimosi savo sveikata praktika. Vilniečiams turėtų būti sudaromos geresnės sąlygos tikrintis dėl lytiškai plintančių ligų ir infekcijų.

Kita problema – rūkymas. Kas trečias Lietuvos gyventojas rūko. Rūkymo srityje taip pat „pirmaujame“ Europoje. Valstybė ilgai kovojo su rūkymu, taikydama ribojimų ir draudimų politiką, tačiau idėjų, kurios skatina ir padeda atsisakyti rūkymo, reta. Respublikinis priklausomybės ligų centras įgyvendino bandomąją iniciatyvą, kviesdamas žmones įveikti rūkymą konsultuojantis su specialistais ir vartojant individualiai parinktus medikamentus. Pirmoji medikamento pakuotė buvo teikiama nemokamai, tačiau tolesnis finansavimas neskiriamas. Todėl imsime iniciatyvos ir padėsime vilniečiams įveikti tabako priklausomybę, finansuosime programą „Gyvenimas be dūmų“.

Siekdami geresnės ligų prevencijos ir sveikesnės visuomenės:

1. supaprastinsime registraciją pagal prevencines programas – sudarysime galimybę patogiai ir paprastai užsiregistruoti internetu ir telefonu;
2. skatinsime reguliariai tikrintis dėl lytiškai plintančių ligų; taikysime kitų valstybių gerąją praktiką, skatinsime nemokamai ir savarankiškai duoti patikros mėginį nevyriausybinėms organizacijoms (NVO), įsikūrusioms arčiau bendruomenių, finansuosime savitikros paslaugų prieinamumą;
3. padėsime gyventojams įveikti tabako priklausomybę ir gyventi sveikiau – raginsime išbandyti kompleksinę pagalbą metant rūkyti, kuri apims ir specialistų teikiamą pagalbą.

5.3. Universalus dizainas asmens sveikatos priežiūros įstaigose

Universalus dizainas – tai toks dizainas, pagal kurį sukurta aplinka, produktai ar paslaugos yra lengvai pasiekiami, suprantami ir jais be specialaus pritaikymo gali naudotis visi žmonės. Kol kas Vilniaus sveikatos priežiūros įstaigos nėra universaliai pritaikytos specialiųjų poreikių turintiems asmenims (pvz., judantiems vežimėlio pagalba, akliesiems ir riboto mobilumo žmonėms). Trūksta informacijos – nuorodų brailio raštu. Poliklinikose tualetų žmonėms su negalia paprasčiausiai nėra arba jų yra per mažai. Savivaldybės gydymo įstaigų netiksliniai remontai, pritaikant tai vieną, tai kitą pastato dalį žmonėms su negalia, vyksta neturint strateginio požiūrio ir nesistemiškai, todėl:

1. sudarysime ir viešai paskelbsime žmonėms su negalia (ne)pritaikytų asmens sveikatos priežiūros paslaugų įstaigų žemėlapi, kad žmonės su negalia galėtų jau šiandien pasirinkti jiems labiausiai pritaikytą įstaigą;

2. pagal atskirą programą planingai finansuosime miesto sveikatos priežiūros įstaigų atnaujinimą laikantis universalaus dizaino principų.

5.4. Rūpestis moterų ir vyrų sveikata

Moterys ir mergaitės susiduria su ypatingomis kliūtimis realizuodamos savo teisę į sveikatą. Pirmiausiai – kokybiško lytiškumo ugdymo trūkumas, kurio spragos gali atsiliiepti net ir neplanuotam nėštumui. Šiandien ne visose Lietuvos bendrojo ugdymo įstaigose vaikams ir jaunuoliams suteikiama galimybė dalyvauti lytiškumo ugdymo procese. Rengimo šeimai ir lytiškumo ugdymo programos įgyvendinimo tyrimo ataskaitoje pastebima, kad lytiškumo ugdymui trūksta kompetentingų pedagogų.¹⁶

Sunerimti verčia ir moterų, mirusių nuo gimdos kaklelio vėžio, statistika. Mokslininkų teigimu, vienas svarbiausių gimdos kaklelio vėžio rizikos veiksnių yra žmogaus papilomos viruso (ŽPV) infekcija. Tačiau ŽPV galima išvengti, jeigu laiku nuo to skiepysime tiek mergaites, tiek berniukus. Gimdos kaklelio vėžio ir šios ligos pasekmių taip pat galima išvengti laiku profilaktiškai pasitikrinus.

Vilnius yra pirmasis miestas Lietuvoje, kuriame įgyvendinama menstruacijų priemonių nenumatytiems atvejams programa. 2022 m. rudenį pradėtas bandomasis projektas, kurio metu Vilniaus mokyklos aprūpinamos „nenumatytų atvejų rinkiniais“ – menstruacijų priemonėmis, kurias mergaitės gali gauti nemokamai savo mokymo įstaigoje. Menstruacijos tokia amžiuje dažnai būna nereguliarios, priemonės gali būti neprieinamos, o jų neturėjimas neturėtų būti priežastis praleisti pamokas ar patirti patyčias. Vilniui rūpi mergaitės ir jų gera savijauta mokymo įstaigose, todėl bandomasis projektas turėtų būti tęsiamas bei plėtojamas toliau.

Verta paminėti, kad su specifiniais sveikatos iššūkiais susiduria ir vyrai bei berniukai. Vyrai Lietuvoje gyvena beveik 10 metų trumpiau nei moterys. Vilniuje registruotas bandymų nusižudyti skaičius yra vienas didžiausių tarp Lietuvos savivaldybių. 2020 m. Vilniuje nusižudė 3 kartus daugiau vyrų nei moterų. Vyrai susiduria su stigma kreiptis į medikus, yra linkę nuslėpti simptomus, nesilaikyti gydytojų rekomendacijų. Taigi svarbu investuoti į vyrų psichologinės, emocinės ir fizinės sveikatos stiprinimą.

Atsižvelgdami į specifines moterų bei vyrų sveikatos problemas, įgyvendinsime šias priemones:

1. sukursime mokyklų bei kvalifikuotų organizacijų bendradarbiavimo sistemą, skirtą kokybiškam, mokslu pagrįstam lytiškumo ugdymui mokyklose; tuo tikslu bus pasitelkiama ir Vilniaus, kaip atviros mokyklos, skaitmeninė platforma;

¹⁶ Šaltinis: Lietuvos jaunimo organizacijų taryba, „Rezoliucija dėl lytiškumo ugdymo kokybės gerinimo Lietuvoje“, 2013 m., <https://lijot.lt/wp-content/uploads/2021/10/rezoliucija-del-lytiskumo-ugdymo-kokybes-gerinimo-lietuvoje-2013-04-29-12-38-15.doc>

2. skatinsime moteris tikrintis dėl gimdos kaklelio vėžio, mergaites ir berniukus skiepytis nuo žmogaus papildomo viruso, pristatysime informacinės sklaidos priemones tėvams, šeimos gydytojams, siūlysim (gavus tėvų sutikimą) mokinius skiepyti mokyklose;
3. įgyvendinsime menstruacijų priemonių nenumatytiems atvejams programą Vilniaus mokyklose;
4. įgyvendinsime socialinę kampaniją, kuri informuotų apie priežastis, kodėl vyrai gyvena trumpiau nei moterys, skatintų visuomenę padėti vyrams rūpintis savo sveikata, keistų vyrų požiūrį į rūpinimąsi savo sveikata.

6. Gera miestiečių fizinė, psichinė ir emocinė sveikata

Sveikata — tai ne tik gera fizinė, bet ir emocinė ir psichologinė būseną. Todėl svarbu siekti, kad Vilniaus gyventojai kryptingai puoselėtų tiek psichinę, tiek fizinę sveikatą.

Praeitais kadencijos metu psichikos sveikatos srityje buvo pasiektas proveržis, ypač savižudybių prevencijos srityje. Per pastaruosius ketverius metus visuomenės sveikatos rėmimo programos lėšomis buvo finansuotos 88 priemonės, skirtos psichikos sveikatai stiprinti. Siekiant stiprinti fizinę sveikatą, buvo statomi stadionai, baseinai, įrengiamos bei atnaujinamos sporto aikštelės bei aikštynai.

Siekdami dar didesnės gyventojų fizinės ir psichinės gerovės, šioms sritims skirsime dar didesnę dėmesį, todėl:

1. Vilnius taps sporto klubu po atviru dangumi: gerinsime esamą ir statysime naują sporto infrastruktūrą, populiarinsime sportą, remsime profesionalius sportininkus ir jaunimą (*daugiau 6.1 poskyryje*);
2. Vilniuje mažės vienišų žmonių: įvesime senjorų veiklą „krepšeli“, finansuosime nevyriausybinės organizacijas, sprendžiančias vienišumo problemą (*daugiau 6.2 poskyryje*);
3. kūdikių tėvai laiku sulauks realios pagalbos: organizuosime mokymus apie pogimdyminę depresiją gydytojams, seniūnijose atsiras erdvės tėvams, laikina vaiko priežiūros paslauga, daugės darželių grupių, priimančių vaikus nuo vieno metų (*daugiau 6.3 poskyryje*);
4. psichikos sveikatos pagalba jaunimui taps labiau prieinama: aplinkinius ugdysime kaip atpažinti psichikos sutrikimus, stiprinsime sveikatos programas, steigsime konsultacijų erdves (*daugiau 6.4 poskyryje*).

6.1. Vilnius – sporto klubas po atviru dangumi

Laisvės partija siekia, kad miestas ir jo erdvės būtų pritaikytos sveikata stiprinančiam aktyviam gyvenimui ir laisvalaikiui. Vilnius taps sporto klubu po atviru dangumi. Per pastarąsias kadencijas sporto sąlygos gerėjo. Vis daugiau mokyklų atvėrė savo sporto aikštynus ir infrastruktūrą, sistema „Active Vilnius“ leido skaidriai ir už konkurencingą kainą išsinuomoti mokyklų sporto sales. Buvo įrengiami baseinai, sporto aikštelės, treniruoklių erdvės, daugėjo sporto klubų.

Vis dėlto kol kas įvairi ir kokybiška sporto infrastruktūra dar yra ne visur prieinama. Trūksta baseinų, kupolinių (dengtų) stadionų (atitinkančių FIFA reikalavimus), daugiafunkcinių sporto kompleksų. Be to, trūksta kokybiškesnės mokyklų sporto infrastruktūros, sporto (pvz., krepšinio, futbolo) aikštelių gyvenamuosiuose rajonuose.

Net ir tuo atveju, kai sporto infrastruktūra yra prieinama, gyventojams trūksta laiko, motyvacijos ar gebėjimų sportuoti. Todėl reikia daugiau investuoti į sporto populiarinimo iniciatyvas, sporto veiklas organizuoti prie namų. Sporto populiarinimui ir miesto identitetui taip pat svarbus profesionalus sportas, todėl reikia daugiau investuoti į jaunuosius talentus ir toliau remti profesionalius sporto klubus. Svarbu užtikrinti, kad miesto erdvės, tarp jų ir Neries krantinė, būtų pritaikytos sveikata stiprinančiam aktyviam gyvenimui ir laisvalaikiui, tad šį tikslą derėtų integruoti ir į urbanistinius sprendimus, miesto planavimą.

Kurdami Vilnių, kaip sporto klubą po atviru dangumi, įgyvendinsime šiuos žingsnius:

1. gerinsime esamą ir kursime naują sporto infrastruktūrą mokyklose; užtikrinsime, kad visų mokyklų lauko sporto infrastruktūra būtų prieinama visiems gyventojams; tęsime mokyklų ir stadionų šalia mokyklų tvarkymą;
2. sporto infrastruktūra atsiras prie vaikų žaidimo aikštelių; tęsime Neries krantinių tvarkymą bei įveiklinimą, kad jos taptų aktyvių vilniečių susibūrimo vieta ištisus metus;
3. viešinsime judraus ir nejudraus gyvenimo pasekmes, įgyvendinsime aktyvaus gyvenimo būdo skatinimo kampaniją; skelbsime konkursus sporto veikloms finansuoti, prie kiekvieno namų atsiras daugiau nemokamų sporto užsiėmimų, bendruomenių sporto švenčių;
4. baigsime daugiafunkcio komplekso su nacionaliniu stadionu statybas; Vilniuje atsiras daugiau daugiafunkcinių sporto kompleksų, baseinų, jie bus statomi bendradarbiaujant su privačiais vystytojais; vykdysime kupolinių (dengtų) stadionų plėtrą, kad sporto veiklos būtų tęsiamos ir šaltuoju metų laiku; įrengsime 10 FIFA standartus atitinkančių aikštynų;
5. toliau remsime profesionalius sporto klubus; skirsime stipendijas jauniems sporto talentams;

6. padidinę neformalaus ugdymo krepšelį iki 100 Eur, sudarysime sąlygas, kad visi jaunieji Vilniaus sportininkai būtų finansuojami lygiomis sąlygomis, nepaisant įstaigos, kurią jie lanko, tipo.

6.2. Miestas be vienišų žmonių

Moksliniuose tyrimuose teigiama, kad izoliacijos ir vieatvės poveikis sveikatai prilygsta tokiems rizikos veiksniams, kaip aukštas kraujospūdis, nutukimas ir rūkymas.¹⁷ Dėl vienišumo jausmo gali atsirasti ir priklausomybių. Vienvatvės problema tampa vis aktualesnė didėjant vyresnio amžiaus žmonių skaičiui visuomenėje, todėl „vienas namuose“ smagu tik Holivudo filmuose ir Džordanos Butkutės dainoje.

Europos Sąjungoje apie 30 mln. suaugusiųjų (7 proc.) dažnai jaučiasi vieniši.¹⁸ Lietuvoje taip besijaučiančiais save įvardija 11 proc. gyventojų. Galima teigti, kad 66 tūkstančiai Vilniaus gyventojų jaučiasi vieniši, o tai daugiau gyventojų nei Alytuje.

Nors Vilniuje jau dabar įgyvendinamos į vienišumo problemos sprendimą orientuotos priemonės (pvz., Medardo Čoboto trečiojo amžiaus universitetas), tačiau jos taikomos daugiausia senjorams. Esamos programos finansuojamos įgyvendinant bendruomenių sveikatos stiprinimo projektus, veiklos finansuojamos trumpuoju laikotarpiu, jose gali dalyvauti tik nedidelis skaičius žmonių.

Siekdami kompleksiskai spręsti vienišumo problemą, imsime šių priemonių:

1. įsteigsime „gerų emocijų krepšelį“ senjorams; akredituosime senjorams skirtas programas (dailės terapija, muzika, mankšta, mokymai ir kt.) ir finansuosime jas krepšelio principu, skirdami įstaigai ar laisvajam mokytojui, treneriui po 20 Eur per mėnesį už kiekvieną veiklą dalyvi;
2. įgyvendinsime inovatyvius problemos sprendimus pagal nevyriausybių organizacijų sukurtą modelį (pvz., renginius, skatinančius susipažinti vienišus asmenis).

6.3. Pagalba kūdikių tėvams — reali ir laiku

Vilniuje gausu tėvų su įvairiais poreikiais. Dalis tėvų neturi lėšų samdyti auklei ar šalia nėra senelių, kitų artimųjų, kurie galėtų prižiūrėti jų vaikus, todėl norėtų savo vaikus į darželį leisti jau anksčiau. Vis dėlto ankstyvo amžiaus lopšelių prieinamumas Vilniuje yra nepakankamas. Savivaldybės darželiai

¹⁷ Šaltinis: John T. Cacioppo, Louise C. Hawkey, Greg J. Norman, Gary G. Berntson, „Social isolation“, 2011 m., <https://nyaspubs.onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1749-6632.2011.06028.x>

¹⁸ Šaltinis: The European Commission's science and knowledge service, „Loneliness — an unequally shared burden in Europe“, 2018 m., https://knowledge4policy.ec.europa.eu/sites/default/files/fairness_pb2018_loneliness_jrc_i1.pdf

vaikus paprastai priima ne anksčiau kaip nuo dvejų, o dažnai ir nuo trejų metų amžiaus. Vilniuje veikia tik vienas (privatus) darželis, kuris vaikus priima nuo šešių mėnesių.

Kitiems tėvams reikalinga laikina vaikų priežiūros paslauga. Šiandien tėvai, norėdami kelias valandas pailsėti, pasportuoti, sutvarkyti kitus reikalus – neturi kur laikinai palikti savo vaiko, ypač tais atvejais, kai šalia nėra senelių ar kitų artimųjų. Esant laikinam vaiko priežiūros poreikiui, neapsimoka samdyti ir auklių, nes vaiko priežiūros poreikis neužtikrina viso auklės krūvio. Kitose valstybėse siūloma laikina vaikų priežiūros paslauga, t. y. savivaldybės ar privataus verslo įmonės turi darbuotojų, kurie gali kelias valandas prižiūrėti vaikus.

Tretiems tėvams reikia psichologinės pagalbos. Su depresija po gimdymo susiduria viena iš penkių pagimdžusių moterų, tačiau suvokimas, kad tai reali, o ne išgalvota problema, vis dar ateina per lėtai. Kompetencijų, kaip atpažinti pogimdyminę depresiją, suteikti reikiamą pagalbą mamoms, trūksta ir gydytojams.

Be to, yra mamų ir tėčių, kurie jaučiasi vieniši, jiems trūksta žmonių, su kuriais galėtų pasidalinti savo rūpesčiais. Siekiant užkirsti kelią emocinėms problemoms, Danijoje kūdikių tėvai suburiami į savitarpio pagalbos grupes. Tačiau erdvių Vilniuje, kur tėvai galėtų susitikti, pasidalyti savo išgyvenimais ar patirtimi, nėra.

Šeimų su skirtingais poreikiais Vilniuje yra daugybė ir visoms joms turime sudaryti kuo geresnes sąlygas auginti vaikus, todėl:

1. organizuosime mokymus apie pogimdyminę depresiją, skirtus savivaldybės ligoninėse ir poliklinikose dirbantiems psichikos sveikatos specialistams, ginekologams ir šeimos gydytojams;
2. savivaldybės lopšeliuose–darželiuose atsiras grupių, kurios priims vaikus nuo vieno metų; atlikę poreikių analizę, plėsime šeimų darželių pasiūlą;
3. bendradarbiaudami su privačiu sektoriumi, plėtosime trumpalaikės vaikų (taip pat ir ankstyvojo amžiaus) priežiūros paslaugas;
4. gyvenamuosiuose rajonuose (pvz., bendruomenės namuose, bibliotekose, seniūnijos patalpose ar kitur) steigsime susitikimo erdves vaiko priežiūros atostogose esantiems tėvams.

6.4. Prieinama psichikos sveikatos pagalba jaunimui

Jaunimo psichikos sveikatos problema Lietuvoje ir Vilniuje yra opi. Pagal geros psichikos sveikatos vertinimo rezultatus Lietuva (turtingų šalių kategorijoje) užima tik 36 vietą iš 38.¹⁹

Viena to priežasčių — negebėjimas atpažinti paauglių ir jaunuolių psichikos problemų ir laiku imtis veiksmų suteikiant emocinę paramą ar motyvuojant kreiptis į specialistus.

Psichikos sveikatos paslaugos Lietuvoje (ir Vilniuje) išlieka nepakankamai prieinamos. Psichikos sveikatos centre teikiamų nemokamų psichologo konsultacijų skaičius ribotas, o už papildomas psichologo konsultacijas reikia sumokėti asmeninėmis lėšomis. Tai dažnu atveju neužtikrina paslaugų tęstinumo.²⁰ Paaugliams leidžiama naudotis sveikatos (įskaitant psichikos sveikatos) paslaugomis be tėvų sutikimo tik nuo 16 metų. Tai apriboja galimybes jaunimui gauti profesionalią psichikos sveikatos pagalbą. Nors nuo 2018 m. VŠĮ Antakalnio, VŠĮ Šeškinės ir VŠĮ Karoliniškių poliklinikose veikia jaunimui palankių sveikatos priežiūros paslaugų kabinetai, kuriose teikiamos nemokamos konfidencialios konsultacijos, šie kabinetai nuolat perpildyti.

Siekdami užkirsti kelią prastėjančiai psichikos sveikatai, keisime miesto požiūrį į jaunimo psichikos problemas ir imsime pokyčių psichikos sveikatos srityje:

1. pasitelkę privačius partnerius, investuosime į jaunų žmonių aplinkoje esančių asmenų (ypač mokytojų) kompetenciją atpažinti psichikos sveikatos problemas, imtis veiksmų suteikiant pagalbą ir nukreipti pas specialistus;
2. stiprinsime visuomenės sveikatos biuruose veikiančias psichikos sveikatos programas jaunimui; plėsimė jaunimui palankių sveikatos priežiūros paslaugų kabinetų paslaugas, erdvės bus steigiamos ne tik poliklinikose, bet ir už jų ribų.

7. Klimatui neutralus miestas iki 2030 m.

Oras, kuriuo kvėpuojame, maistas, kurį valgome, vanduo, kurį geriame, mūsų sveikata ir gerovė priklauso nuo švarios, sveikos ir žalios aplinkos. Todėl gyvenimas tokioje aplinkoje — kiekvieno vilniečio teisė ir pamatinis poreikis.

Miestų vaidmuo kovoje už švarią aplinką yra itin reikšmingas. Čia išmetama daugiau nei 70 proc. viso pasaulio CO². Vilnius yra įsipareigojęs iki 2030 m. tapti klimatui neutraliu miestu. Šiam ambicingam tikslui pasiekti reikalingos kompleksinės priemonės, apimančios tiek namų ūkius, tiek miesto procesus.

¹⁹ Šaltinis: UNICEF, „Worlds of Influence Understanding What Shapes Child Well-being in Rich Countries“, 2020 m., <https://www.jrd.lt/informacija-dirbantiems-su-jaunimu/informacija-apie-jaunima/tyrimai/Raportas.pdf>

²⁰ Šaltinis: Jaunimo reikalų agentūra, „Lietuvoje — dar daugiau dėmesio aktyviam jaunimui ir jaunimo politikai“, <https://jrd.lt/informacija-dirbantiems-su-jaunimu/informacija-apie-jaunima/tyrimai/LIJOT-tyrimas-jaunimo-psichikos-sveikatos-stiprinimas-2020.pdf>

Per pastarąją kadenciją Vilnius aplinkos ir energetikos srityje pasiekta reikšmingų pokyčių. Kilo žalioji banga, gatvės tapo žalesnės, daugėjo natūralių pievų, suplanuotų želdynų, atsirado naujų žaliųjų erdvių, mažėjo lietaus surinkimo sistemų apkrova, gatvių apšvietimas tapo ekonomiškesnis, išvalytos labiausiai užterštos vandentiekio atkarpos, užtikrintas efektyvesnis nuotekų valymas, šimtais tonų sumažinta CO² emisija, rekonstruoti šilumos tiekimo tinklai, atsisakyta šildymo kietu iškastiniu kuru, sutvarkyti nelegalūs sąvartynai ir bešeimininkės padangos. Už vykdomą aplinkos politiką Lietuvos savivaldos apdovanojimuose 2021 m. Vilnius pelnė „Darniausios savivaldybės“ apdovanojimą, o 2022 m. apdovanotas „Už nuopelnus žaliajai ekonomikai“.

Vilniui žengiant klimatui neutralaus miesto keliu, sieksime šių pokyčių:

1. vilniečiai kvėpuos švaresniu oru: įsigysime tik aplinką tausojančias viešojo transporto priemones, plėsime elektromobilių tinklą, gatvių ir oro valymo sistemas, gerinsime viešojo transporto stotelių oro kokybę (*daugiau 7.1 poskyryje*);
2. Vilnius taps žalesnis: žaliosios erdvės kiekvienam bus prieinamos penkių minučių atstumu, gatvėse atsiras dar daugiau žalumos, o rajonuose – tvenkinių lietaus vandeniu, kurie būtų pritaikyti ir rekreacijai (*daugiau 7.2 poskyryje*);
3. investuosime į atsinaujinančią energetiką: visos Vilniaus miesto pavaldumo įstaigos elektra apsirūpins iš atsinaujinančių šaltinių, daugės saulės elektrinių ant gyvenamųjų namų, spręsimė šiaurinės miesto dalies energetinio prieinamumo trūkumą, padėsime patiriantiems energetinį skurdą (*daugiau 7.3 poskyryje*);
4. šiukšles šalinsime patogiau: atidarysime bent dvi naujas didelių gabaritų atliekų surinkimo vietas, sudarysime galimybę atskirai rūšiuoti maisto atliekas, tekstilę, baterijas, didinsime sąmoningumą, susijusį su rūšiavimu, plėsime pusiau požeminių atliekų rūšiavimo konteinerių tinklą (*daugiau 7.4 poskyryje*);
5. Vilnius taps tvarių renginių miestu: viešuose renginiuose bus rūšiuojamos atliekos, atsiras depozitiniai indai, ribosime civilinės paskirties pirotechnines medžiagas, plėsime viešųjų vandens gertuvių tinklą (*daugiau 7.5 poskyryje*).

7.1. Švaresnis oras vilniečiams

Vilnius – vienas žaliausių miestų Europoje, nuolat stebintis miesto oro kokybę ir atveriantis svarbiausius aplinkosauginius duomenis. Nepaisant nuveiktų darbų, oro taršos mažinimas ir toliau turi išlikti žaliojo Vilniaus prioritetu.

Vienas pagrindinių miesto užterštumo šaltinių – gatvės. Jose nuolat susidaro kietųjų dalelių atliekų, ypač žiemą ar pavasarį dėl ant gatvių pilamo druskos bei smėlio mišinio. Norint sumažinti taršą, reikia dar intensyviau valyti ir plauti gatves, prižiūrėti gatvių lietaus nuotekų surinkimo sistemą.

Aplinką teršia ir transportas. Vilniaus gatvėse vis dar rieda transporto priemonės, kurios į orą išmeta teršalų kiekį, viršijantį nustatytus ribinius dydžius. Nors 2022 m. rugsėji vyko transporto priemonių taršos patikrinimo iniciatyvos, tai vis dar retas reiškinys.

Viešojo transporto stotelių paviljonai aktyviausiose miesto gatvėse – vieta, kur kietųjų dalelių koncentracija gali net 3,5 karto viršyti bendrąjį aplinkos užterštumo lygį. Kadangi stotelės „atsukamos“ į gatvę, o ne nuo gatvės „nusukamos“²¹, jose nėra oro valymo įrenginių ir jos nepakankamai apželdintos, net trumpas laukimas jose kenkia keleivių sveikatai.

Natūralu, kad dėl kintančių gamtos sąlygų oro užterštumo poveikio visiškai eliminuoti neįmanoma, todėl svarbu didinti visuomenės informavimą apie užterštumo lygį, jo poveikį sveikatai ir galimus apsaugojimo būdus.

Todėl:

1. mažinsime transporto taršą: įsigysime tik aplinką tausojančias viešojo transporto priemones; plėsimė elektromobilių tinklą, elektromobilių ir paspirtukų įkrovimo aikšteles; skelbsime ir įgyvendinsime automobilių taršos tikrinimo iniciatyvas;
2. pristatysime inovatyvius sprendimus, siekdami riboti taršių automobilių eismą centrinėje miesto dalyje;
3. skatinsime judėjimo mieste be automobilio kultūrą: Vilnius keturias dienas per metus skelbs „dieną be automobilio“ – tomis dienomis viešasis transportas veš nemokamai;
4. informuosime gyventojus apie padidėjusią taršą, jos poveikį sveikatai ir galimus apsaugojimo būdus;
5. plėsimė gatvių valymo mašinų tinklą, dar dažniau plausime gatves ir taip mažinsime oro ir aplinkos taršą; užterščiausiose miesto vietose įrengsime oro filtravimo įrenginius bei daugiau oro taršos matavimo stotelių;
6. išbandysime naują viešojo transporto stotelių paviljonų modelį – statysime stoteles „nusuktas“ nuo gatvės, jas apželdinsime.

21 Šaltinis: Moore et al., „An Empirical Study of Particulate Matter Exposure for passengers Waiting at Bus Stop Shelters in Portland“, 2012 m.

7.2. Dar žalesnis Vilnius

Mieste klimato kaitos padarinius aiškiai mato ir jaučia ne tik vilniečiai, bet ir miesto tarnybos. Pavyzdžiui, iškrentančių kritulių kiekis vienos liūtis metu didėja. Dėl nelaidžių asfaltuotų dangų, kurios dominuoja mieste, daugėja kritulių sankaupų ir tai apsunkina vilniečių judėjimą. Dėl susiformavusių karščio salų temperatūra mieste būna iki pusantro laipsnio aukštesnė nei nurbanizuotoje teritorijoje. Vasarą dažnėjančios karščio bangos ne tik kelia pavojų gyventojų sveikatai, bet ir didina patalpų vėsinimo išlaidas. Taigi reikia imtis veiksmų, kurie padėtų šiuos klimato kaitos padarinius suvaldyti. Vienas iš jų – žalioji infrastruktūra. Tai jau daugelyje miestų sėkmingai išbandyta ir tarptautiniu lygiu pripažinta kovos su klimato kaitos padariniais priemonė.

Žalioji infrastruktūra yra strategiškai suplanuotas natūralių ir pusiau natūralių teritorijų bei sprendimų tinklas. Žaliosios infrastruktūros praktika apima lietaus sodus, pralaidžias dangas, žaliuosius stogus, infiltracinius sodinukus, medžius, želdinius, vertikaliuosius sodus bei lietaus vandens surinkimo sistemas. Šios infrastruktūros tikslas – valyti vandenį, vėsinti, gerinti biologinės įvairovės būklę, užtikrinti oro kokybę, suteikti poilsio erdvę, mažinti garso taršą, gerinti žmonių gerovę ir didinti atsparumą klimato kaitos padariniams. Be to, žalioji infrastruktūra miestiečiams naudinga ir dėl to, kad jos plėtra reiškia dar daugiau rekreacinių erdvių.

Siekiant valdyti klimato kaitos padarinius, mieste atsiras daugiau žaliosios infrastruktūros:

1. formuosime ir plėsime žaliają infrastruktūrą – nuolat prižiūrėsime esamas žaliasias erdves ir ieškosime naujų, inovatyvių būdų žaliosioms erdvėms kurti;
2. diegsime efektyvias, gamtiniais sprendimais pagrįstas kritulių surinkimo sistemas, strategiškai planuosime šlapbales, kurios virs ir rekreacinėmis zonomis;
3. tęsime ir didinsime žaliają bangą – medžių, krūmų, vijoklių sodinimą, skatinsime gyventojus kurti žalią infrastruktūrą šalia namų, tam sudarysime lengvesnes sąlygas;
4. sieksime, kad kiekvienas vilnietis penkių minučių atstumu nuo namų rastų atokvėpį bent 10 kv. m dydžio žaliojoje erdvėje;
5. bendradarbiaudami su verslu, pastatysime bandomąjį vertikalaus sodo projektą.

7.3. Investicijos į atsinaujinančią energetiką

Vienas didžiausių energetikos sistemos iššūkių Lietuvoje – elektros energijos generacijos trūkumas. Vilniaus elektros energijos poreikis, augant gyventojų skaičiui, plečiantis elektromobilių parkui, kuriantis įmonėms ir pramonei, didės ir ateityje.

Proveržio laukia ir šilumos ūkis – Vilniaus miestas stipriai plečiasi Šiaurės kryptimi, o šilumos energijos generacijos šaltiniai sukonzentruoti pietinėje ir vakarinėje miesto dalyse. Tai reiškia, kad energijos keliavimas į šiaurinę miesto dalį tampa vis mažiau efektyvus, dar labiau didėja šildymo kainos bei sąnaudos.

Pagrindinis tikslas šiandien – taupus ir atsakingas energijos vartojimas, įperkamos paslaugos gyventojams ir visiems prieinama žaliaji energija, todėl:

1. visos Vilniaus miesto savivaldybės įstaigos elektra apsirūpins tik iš saulės elektrinių ir (ar) kitų atsinaujinančios energetikos šaltinių;
2. plėsimė saulės elektrines ant daugiabučių: kursime paskatas nekilnojamojo turto vystytojams ir namų gyventojams; savivaldybė finansuos dalį saulės elektrinių įrengimo sąnaudų renovuojamuose namuose, prisiims biurokratinę naštą, vykdydama kvartalinę saulės elektrinių plėtrą; sudarysime sąlygas gauti žaliasias paskolas saulės elektrinėms ant daugiabučių namų įrengti;
3. stovėjimo aikštelių savininkus skatinsime įrengti saulės elektrines virš stovėjimo aikštelių;
4. spręsimė šilumos energijos generacijos šaltinių trūkumą šiaurinėje miesto dalyje: atliksime galimybių studiją ir įgyvendinsime geriausius pasiūlymus;
5. didinsime gyventojų informavimą apie atsinaujinančių energijos išteklių generacijos galimybes;
6. finansiškai remsime energetinį skurdą patiriančius asmenis, kad jų būsto energetinis aprūpinimas būtų efektyvesnis.

7.4. Efektyviau ir darniau šalinamos šiukšlės

Perpildyti, nepakankamai dažnai ištuštinami atliekų konteineriai, prie konteinerių paliekamos neleistinos atliekos – problemos, kurios vis dar išlieka aktualios mieste. Šių problemų sprendimas neatsiejamas nuo šiukšlių konteinerių tinklo plėtros, aplinkos aplink juos tvarkymo, geresnių rūšiavimo galimybių suteikimo, gyventojų švietimo.

Tik miestiečiams patogus ir suprantamas atliekų rūšiavimas gali paskatinti keisti savo įpročius ir duoti apčiuopiamų teigiamų rezultatų atliekų tvarkymo srityje, todėl:

1. atidarysime bent dvi papildomas didelių gabaritų atliekų surinkimo vietas; užtikrinsime, kad bent kartą metuose iš vieno namų ūkio būtų nemokamai išvežamos didelių gabaritų atliekos;
2. plėsimė pusiau požeminių atliekų rūšiavimo konteinerių tinklą, aplink konteinerius tvarkysime aplinką, teritoriją apželdinsime;

3. sudarysime galimybę atskirai rūšiuoti maisto atliekas, t. y. įrengsime atskiras talpas atliekų rūšiavimo konteinerių blokuose;
4. skatinsime, kad kiekviename daugiabutyje, viešojoje įstaigoje ir komercinėse patalpose atsirastų baterijų ir smulkiosios elektronikos surinkimo dėžutės;
5. plėšime tekstilės atliekų surinkimo konteinerių tinklą;
6. įgyvendinsime sąmoningumo didinimo ir švietimo kampanijas apie rūšiavimo teikiamą naudą miesto ekosistemai.

7.5. Vilnius – tvarių renginių miestas

Vilniuje vyksta gausybė viešų renginių. Nors Vilnius pastaraisiais metais jau žengė pirmuosius žingsnius tvaresnių renginių link, būtina iš esmės mažinti laisvalaikio renginių paliekamą ekologinį pėdsaką sostinėje. Šiuo metu viešuosiuose renginiuose beveik be išimties naudojami vienkartiniai plastikiniai puodeliai, indai, įrankiai. Didžioji dauguma jų – neperdirbami. Be to, net jei maistas ar gėrimai tiekiami perdirbamoje ar kompostuojamoje taroje, renginio vietoje dažniausiai nėra galimybių rūšiuoti bei atskirai surinkti deponizacijai.

Vilnius savo renginiuose nebenaudoja pirotechninių gaminių ir tokių renginių neberemia. Tačiau pirotechnikos gaminiai gyventojų ar miesto svečių vis dar naudojami gausiai, ypač švenčių metu. Pirotechnikos gaminiuose esantys sunkieji metalai ir cheminės medžiagos kenkia gamtai ir sveikatai. Didžiulį stresą dėl pirotechnikos gaminių sukkelto garso patiria net tik jautresni gyventojai, vaikai, bet ir miesto paukščiai, naminiai gyvūnai. Todėl atrasime reikiamą sprendimą, kaip mieste riboti pirotechninių gaminių naudojimą, – tai apims tiek mokestines priemones, tiek zonų, kuriose būtų ribojamas (ar draudžiamas) pirotechninių gaminių naudojimas, plėtrą.

Todėl:

1. sieksime, kad Vilnius taptų pirmuoju miestu Lietuvoje, renginiuose pasiūlęs uždaro ciklo gėrimų ir maisto taros modelį; kviesime verslą bendradarbiauti užtikrinant tvarius viešuosius renginius Vilniuje – mažinant vienkartinio plastiko vartojimą, suteikiant galimybes rūšiuoti renginių vietose, vasarą užtikrinant pavėsį ir atsigaivinimą vandeniu;
2. plėšime stacionarių vandens gertuvių tinklą, užtikrinsime esamų vandens gertuvių eksploataciją, padedančią gyventojams atsisakyti plastikinių buteliukų;
3. dar labiau ribosime pirotechnikos gaminių naudojimą Vilniaus mieste.

IV DALIS. VILNIUS – LAISVĘ MYLINČIŲ ŽMONIŲ NAMAI

Laisvės partijos vizija – Vilnius, kuris ir toliau sparčiai juda Vakarų link, yra atviras ir teisingas visiems, leidžia kiekvienam jaustis savimi, girdi net ir tyliausius vilniečių balsus.

Ir toliau būsime atviri bei empatiški Vakarų vertybėmis tikintiems užsienio talentams bei verslams. Padėsime jiems Vilniuje pasijusti kaip namuose, kad drauge kurtume turtingą, įvairų ir laisvą miestą. Sieksime profesionalaus ir efektyvaus miesto valdymo, kad savivaldybė savo funkcijas atliktų laikydamasi aukščiausio kokybės standarto (*daugiau 8 skyriuje*).

Sieksime, kad miestas būtų teisingas ir patogus kiekvienam – visi vilniečiai, nepaisant savo skirtumų, būtų vienodai svarbūs. Sieksime, kad visas Vilnius taptų patogus ne tik skirtingai judantiems, bet ir skirtingai matantiems ar girdintiems (*daugiau 9 skyriuje*).

Vilnius ir toliau bus atviriausias, kūrybiškiausias ir įvairiausias miestas Lietuvoje. Be kompromisų priimsime progresyvius ateities sprendimus, puoselėsime žmogaus teises. Rodysime kokybiško, visus įtraukiančio sugyvenimo pavyzdį ne tik Lietuvos, bet ir pasaulio miestams (*daugiau 10 skyriuje*).

8. Vilnius – atviras ir profesionaliai valdomas miestas

Šiandien, Lietuvai ir Vilniui susiduriant su globaliais ir lokaliais ekonomikos iššūkiais, sukeltais COVID-19 pandemijos, karo Ukrainoje, išaugusios infliacijos bei energetinės krizės, esame įpareigoti sudaryti palankiausias sąlygas ekonomikai atsigauti, verslui vystyti bei padėti tvirtus pamatus ilgalaikiai ir tvariai plėtrai. Iššūkių akivaizdoje privalome gerinti miesto valdymą, kad už tą pačią kainą gyventojai gautų daugiau kokybiškų paslaugų.

Praėjusios kadencijos Vilniaus miesto savivaldybės politinė ir administracinė vadovybė įtvirtino aiškius kriterijus ir rodiklius visose miesto gyvenimo srityse, buvo pasitelkti IT sprendimai, skaitmenizuotos klientų patirtys, įvesti procesų valdymo ir stebėjimo etapai. Depolitizavome savivaldybės įmones, į jų valdybas išrinkę nepriklausomus narius. Vilnius taip pat sėkmingai kovojo su pandemija. Pirmieji Lietuvoje priėmė reikalingą sprendimą apsaugoti kontaktinio švietimo proceso dalyvius, rėmė verslus ir verslininkus, nacionalinei valdžiai pasiūlė galimybių paso idėją, o vakcinacijos procesas didžiausiame Lietuvos mieste buvo taip sėkmingai organizuotas, kad miestiečiai jį vertino kaip aukščiausio lygio paslaugą. „Go Vilnius“ ir toliau rodė lyderystę investicijų pritraukimo, turizmo ir miesto populiarinimo srityse. Prisidėjome prie skrydžių į Londono Sičio oro uostą kompensavimo.

Siekiant, kad Vilnius taptų konkurencingiausiu Baltijos jūros regiono miestu, dar labiau didėtų gyventojų skaičius, augtų tiesioginės užsienio investicijos ir taptume inovatyviausiu, pavyzdinai

valdomu miestu, reikalingas proveržis talentų pritraukimo ir išlaikymo, inovacijų ir investicijų skatinimo, ekonominio konkurencingumo srityse. Be to, būtinos papildomos pastangos ir inovacijos miesto valdymo srityje.

Todėl imsime šiuos darbus:

1. įsteigsime inovacijų LEZ, kuris kurs proveržį visam Vilniaus regionui (*daugiau 8.1 poskyryje*);
2. pastatysime modernų tarptautinį konferencijų centrą Vilniuje, tapsiantį pagrindine susitikimų vieta Šiaurės Europoje (*daugiau 8.2 poskyryje*);
3. Vilnius taps draugiškesnis verslui ir talentams: atsiras skrydžių į visas ES sostines, gerinsime viešojo valdymo paslaugų kokybę, parengsime ekonomikos ir talentų strategijas (*daugiau 8.3 poskyryje*);
4. miestas bus valdomas efektyviau: įsteigsime savivaldybės įmonių holdingą, miesto paslaugoms teikti pasitelksime privačius partnerius, perimtas Nacionalinės žemės tarnybos funkcijas atliksime kokybiškiau ir greičiau (*daugiau 8.4 poskyryje*);
5. klestės naktinė ekonomika: administracijoje dirbs šios srities koordinatorius, užtikrinsime teritorinio pirmumo principo taikymą, finansuosime prevencinio pobūdžio mokymus bei socialines kampanijas, organizuosime naktinės kultūros konkursus (*daugiau 8.5 poskyryje*);
6. rūpinsimės civiline sauga: finansuosime slėptuvių, skirtų apsaugai nuo branduolinės ar radiologinės avarijos, kūrimą, tęsime kalio jodido tablečių išdavimą, bendradarbiausime su nevyriausybinėmis organizacijomis, rengdami ekstremalių situacijų planus (*daugiau 8.6 poskyryje*).

8.1. Inovacijų LEZ – proveržis visam Vilniaus regionui

Vilniaus regionas, priešingai nei kiti Lietuvos regionai ar Baltijos šalių sostinės, neturi laisvos ekonominės zonos (LEZ). Yra nuomonių, kad Vilniui LEZ nereikia, nes ši zona konkuruotų su kitų Lietuvos regionų zonomis, o Vilnius jau ir taip pritraukia didžiausias tiesiogines užsienio investicijas. Vis dėlto šios prielaidos yra ne visiškai tikslios.

Investicijų pritraukimo praktika atskleidžia, kad Vilnius konkuruoja ne su Lietuvos regionais, bet su kitais Europos miestais ir sostinėmis. Investuotojams reikia ne vien plotų gamybai, bet ir teritorijų, kuriose jie galėtų vystyti mokslinių tyrimų ir plėtros (MTTP) pramonę. Vilniaus regionas galėtų pasiūlyti aukštesnės kvalifikacijos darbuotojų, todėl Vilniuje ar šalia jo įsikūrusioje LEZ vyrautų kitos pramonės šakos nei likusioje Lietuvoje. Be to, neturėdamas LEZ Vilnius praranda potencialius investuotojus, kurių įsikūrimas Vilniuje (ar šalia jo) būtų tiksliausias. Nors Vilniaus miestas yra labiausiai ekonomiškai išsivystęs miestas Lietuvoje, to paties negalima pasakyti apie Vilniaus regioną.

50 km nuo sostinės nutolusi Šalčininkų savivaldybė laikoma viena skurdžiausių šalyje. Vilniaus regione įkūrus LEZ, darbą gautų ne tik Vilniaus, bet ir aplinkinių rajonų darbuotojai.

Siekdami didesnio inovacijų proveržio, naudingo visam Vilniaus regionui:

1. bendradarbiaudami su vyriausybe ir kitomis Vilniaus regiono savivaldybėmis, sieksime įkurti inovacijų LEZ arba pramonės parką.

8.2. Pagrindinė susitikimo vieta Šiaurės Europoje – modernus tarptautinis konferencijų centras Vilniuje

Vilnius pasaulyje jau yra žinomas kaip finansų, gyvybės mokslų ir lazerių industrijos verslų traukos centras, baltarusijos opozicijos disidentų sostinė ir Rytų politikos formavimo susitikimų vieta. Nepaisant to, vis dar neturime tarptautiniams susitikimams tinkamos infrastruktūros – modernaus ir šiuolaikiško konferencijų centro. Ekspertų teigimu, Lietuvos parodų ir kongresų centras LITEXPO neatitinka tarptautinėms konferencijoms keliamų standartų, o tai mažina valstybės prestižą ir tarptautinį patrauklumą didelio masto renginių organizavimo srityje – turizmo ir su juo susijusios ekonominės naudos potencialas lieka neišnaudotas.

Jeigu Vilniuje atsirastų naujas tarptautinis modernus konferencijų centras, jis didintų Lietuvos prestižą, stiprintų vietos ekonomiką, pritrauktų verslui reikšmingas tarptautines konferencijas bei renginius ir turėtų teigiamos įtakos pritraukiant užsienio investicijas, todėl:

1. parinksime patraukliausią, nuo miesto centro nenutolusią teritoriją ir, bendradarbiaudami su Vyriausybe, pastatysime naują modernų tarptautinį konferencijų centrą.

8.3. Verslui ir talentams draugiškas Vilnius

Siekiant, kad Vilnius taptų konkurencingiausiu Baltijos jūros regiono miestu, reikia taikliai atliepti verslo poreikius.

Šiandien verslas Vilniuje vis dar susiduria su tam tikromis problemomis. Iki geresnių verslo sąlygų Vilniui reikia patogesnio susisiekimo oro keliais – Vilniaus skrydžių kryptys nepadengia visų ES sostinių, kai kurių skrydžių tvarkaraščiai ar operatoriai verslui nėra patogūs ar tinkami. Ne visus verslo atstovus tenkina viešojo valdymo paslaugų kokybė, leidimų išdavimo procesas yra nepakankamai aiškus ir nuspėjamas, prašymų gauti leidimą ar licenciją nagrinėjimas nėra pakankamai greitas ir efektyvus. Verslas tikisi efektyvesnės pagalbos perkėlimo (relokacijos) ir plėtros klausimais. Vilniuje trūksta paruoštų gamybinių zonų, pramoninės zonos nėra pakankamai aukštos kokybės. Nors Vilnius turi išgrynintas tikslines verslo industrijas, kurių atstovai yra sulaukę

tarptautinio pripažinimo ir sėkmės, tačiau kol kas neturime darnios ekonomikos strategijos, kuri įgalintų pagrindines Vilniaus verslo industrijas augti dar labiau.

Nors gyventojų skaičius Vilniuje didėja, darbo jėgos (kvalifikuotos ir nekvalifikuotos) čia vis dar trūksta. Sumerimti verčia ir ateities gyventojų demografiniai pokyčiai. Europos profesinio mokymo plėtros centras prognozuoja, kad 2030 m. darbingo amžiaus gyventojų skaičius Lietuvoje reikšmingai sumažės, o didžiausias kritimas, siekiantis apie 38 proc., bus 20–34 m. amžiaus gyventojų grupėje.²² Tad, žvelgiant į ilgalaikę perspektyvą, neišsprendus talentų pritraukimo problemos, darbo jėgos trūkumas Vilniuje gali sukelti vietinio verslo plėtros bei tarptautinio verslo pritraukimo problemų. Turime strategiškai investuoti ne tik į darbo jėgos pritraukimą, bet ir į ateities kartos ugdymą (ypač tikslinių Vilniaus verslo industrijų srityse), taip pat pasiūlyti papildomų persikvalifikavimo galimybių. Siekdami sėkmingo, globalaus, inovatyvaus verslo ir talentų miesto, imsime šių darbų:

1. sieksime, kad Vilnius turėtų tiesioginių skrydžių kryptis į visas ES sostines;
2. gerinsime viešojo valdymo paslaugų kokybę, užtikrinsime paprastesnį, efektyvesnį ir skaidresnį leidimų ir licencijų išdavimo procesą;
3. parengsime ir įgyvendinsime Vilniaus miesto ekonomikos strategiją – Vilnius sieks tapti tikslinių industrijų pasauliniu lyderiu;
4. parengsime ir įgyvendinsime Vilniaus talentų strategiją, kurios pagrindiniai prioritetai – integracijos priemonės grįžtantiems emigrantams, atvirumas Vakarų vertybėmis tikintiems užsienio talentams, vaikų ir jaunimo ugdymas, papildomos persikvalifikavimo galimybės;
5. grįžtančių emigrantų ir imigrantų vaikams organizuosime papildomas lietuvių kalbos pamokas – vaikai galės mokytis daugiakalbėse aukštos kokybės ugdymo įstaigose;
6. skatinsime suaugusiųjų darbuotojų per(si)kvalifikavimą; investuosime į vaikų ir jaunimo ugdymą tikslinių verslo industrijų srityse; švietimui ir per(si)kvalifikavimui pasitelksime privačius partnerius ir taip suteiksime vilniečiams geresnę prieigą prie kokybiško lavinimosi (pvz., programavimo būreliai, finansinio raštingumo pamokos, biotechnologijų ir kitų Vilniaus tikslinių verslo industrijų sričių užsiėmimai).

8.4. Geriau valdomas miestas

Vilniui susiduriant su globaliais ir lokaliais ekonomikos iššūkiais bei infliacija, privalome gerinti miesto valdymą, kad už išaugusią kainą ar sąnaudas gyventojai gautų kaip įmanoma daugiau

²² Šaltinis: Invest Lithuania, „Globali kova dėl talentų. Galimybė Lietuvos proveriui“, 2021 m., <https://investlithuania.com/wp-content/uploads/Globali-kova-del-talentu-2021.pdf>

kokybiškesnių paslaugų. Todėl sieksime pokyčių savivaldybės įmonių valdymo, paslaugų teikimo, žemės valdymo srityse.

Vilniaus miesto savivaldybė šiuo metu kontroliuoja 11 įmonių ir savivaldybės įstaigų. Jų valdymas savivaldybės lygmeniu yra decentralizuotas – nėra vienos šias įmones valdančios bendrovės (įmonių holdingo). Tokia situacija tam tikrais atvejais lemia (1) tarpusavyje nesuderintų ar tapačių projektų įgyvendinimą (pvz., informacinių ar klientų aptarnavimo sistemų kūrimas); (2) analogiškų problemų sprendimą pavieniui; (3) neišnaudotas galimybes optimizuoti lėšų naudojimą centralizuotai perkant prekes ir paslaugas (pvz., degalų, IT aptarnavimo paslaugų pirkimai ir kt.). Taip ne tik neracionaliai naudojamos lėšos, bet ir nėra galimybės veiksmingai valdyti savivaldybės įmonėse vykstančių procesų, sudėtinga vertinti skirtingai valdomų įmonių veiklos rezultatus. Taigi Vilniaus mieste reikia sukurti savivaldybės įmonių grupę su patronuojančiąja bendrove, kuri pagerintų savivaldybės įmonių finansinius rodiklius, mažintų sąnaudas, panaikintų besidubliuojančias veiklas, užtikrintų sisteminių įsipareigojimų bei naujų svarbių projektų įgyvendinimą.

Kita miesto valdymui svarbi sritis – paslaugų teikimas vilniečiams. Tą pačią paslaugą rinkoje savivaldybė gali įsigyti pigiau, nei ją galėtų teikti savivaldybės įmonės (pvz., viešojo transporto maršrutų operavimo konkursus pigiau laimi privatūs vežėjai). Privačių partnerių įtraukimas dažnai leidžia įsigyti ir įgyvendinti geresnės kokybės projektus ir (ar) paslaugas (pvz., „Go Vilnius“ tarptautinės reklamos kampanijos). Tad reikėtų įtvirtinti principą, kad savivaldybė tiesiogiai paslaugas teikia tik tada, kai: (1) įstatymai ir kiti teisės aktai neleidžia pasitelkti privačių partnerių, (2) nepavyksta rasti paslaugų tiekėjo rinkoje, (3) konkrečios paslaugos ar prekės reikia skubiai.

Kita svarbi sritis – žemės valdymas. Nuo 2023 m. gegužės 1 d. Vilniaus miesto savivaldybė taps visų valstybinių sklypų Vilniaus mieste valdytoja. Savivaldybės uždavinys iki šio laiko – užtikrinti skaidrumą ir išvengti problemų, su kuriomis dabar susiduria Nacionalinė žemės tarnyba (NŽT). O tai yra darbuotojų trūkumas, ilgai sprendžiami klausimai dėl statybos leidimų išdavimo, teisės aktų dviprasmybės, vedančios neskaidrumo link. Todėl reikėtų atlikti savivaldybės darbuotojų funkcijų ir priemonių auditą ir nustatyti sritis, kurias būtina optimizuoti. Be to, reikia sukurti skaitmeninį portalą, kuris nurodytų proceso stadijas ir vidutinį laiką iki galutinio sprendimo priėmimo.

Siekdami geresnio miesto valdymo, įgyvendinsime šiuos darbus:

1. sukursime savivaldybės įmonių grupę su patronuojančiąja bendrove (holdingu), kuri užtikrins geresnį savivaldybės įmonių valdymą;
2. sieksime, kad savivaldybė didintų privačių tiekėjų įsitraukimą į miesto paslaugų tiekimą, o pati savivaldybė paslaugas teiktų tik tada, kai alternatyvų nėra;
3. Vilniaus miesto savivaldybei tapus visų valstybinių sklypų valdytoja mieste, atliksime žemės ir sklypų valdymo srityje dirbančių darbuotojų funkcijų bei priemonių auditą ir nustatysime

sritis, kurias būtina optimizuoti; sukursime skaitmeninį portalą, klientams leidžiantį sekti proceso stadijas ir vidutinį laiką iki galutinio sprendimo priėmimo; sieksime sutrumpinti statybos leidimų išdavimo laikotarpį.

8.5. Klestinti, saugi ir kultūringa naktinė ekonomika

Vilniaus naktinės ekonomikos ir pramogų vietos (barai, naktiniai klubai, muzikos erdvės) yra itin svarbios miesto gyvybingumui ir atmosferai. Jos reikšmingai prisideda prie gyvenimo kokybės mieste bei noro Vilniuje ne tik apsilankyti, bet ir įsikurti.

Pagrindinis iššūkis, su kuriuo šiandien susiduria naktinės ekonomikos sektorius, yra sektoriaus suvienodėjimas arba standartizacija, kai ekonomiškai konkurencingomis yra laikomos tik vieno tipo įstaigos, bet apribojamos vietinės kultūros vystymą(si) skatinančios alternatyvios veiklos ar iniciatyvos. Aktuali išlieka ir viešosios tvarkos pažeidimų problema, kai poilsio bei ramybės trikdymas tampa pretekstu reikšmingai (ap)riboti naktinės ekonomikos dalyvių veiklą. Atkreiptinas dėmesys ir į ribotas žmonių su negalia galimybes, nes naktinės ekonomikos vietos dažniausiai nėra jiems pritaikytos (tualetai, įėjimas, staliukai). Galiausiai, naktinės ekonomikos sektorius gali pasiūlyti sprendimų, kurie aktualūs ir visai visuomenei – pradedant nuo alkoholio ir psichoaktyvių medžiagų vartojimo žalos mažinimo iki seksualinio priekabiavimo prevencijos.

Vilniaus miesto politika naktinės ekonomikos srityje turi užtikrinti atvirumą ir prieinamumą visiems, diegti žalos mažinimo priemones alkoholi ir psichoaktyvias medžiagas vartojantiems asmenims, vykdyti prevenciją, kuri užkirstų kelią seksualiniam priekabiavimui, diskriminacijai, neapykantai tam tikros grupės asmenis, viešosios tvarkos pažeidimams. Be to, savivaldybė atlieka esminį vaidmenį, puoselėjant gyvybingos ir įtraukiančios naktinio gyvenimo kultūros vystymą(si).

Siekdami naktinės ekonomikos sektoriaus gyvybingumo, įgyvendinsime šias priemones:

1. įsteigsime naktinės ekonomikos koordinatoriaus pareigybę Vilniaus miesto savivaldybės administracijoje; naktinės ekonomikos koordinatorius bus atsakingas už miesto naktinės ekonomikos strategijos parengimą, naktinės ekonomikos strategijos įgyvendinimo komandos subūrimą;
2. sukursime gero baro standartą – naktinių pramogų vietų sertifikavimo sistemą, prie kurios prisijungusi naktinė pramogų vieta gaus tam tikrą Vilniaus miesto savivaldybės paskatą;
3. tęsime naktinių pramogų vietų žalos mažinimo (prevencijos) priemonių finansavimą; finansuosime mokymus ir (ar) supervizijas seksualinio priekabiavimo, kovos su neapykanta, smurto prevencijos srityje; plėtosime ir įgyvendinsime socialines kampanijas mieste naktinės ekonomikos kontekste aktualiomis temomis;

4. įtrauksime naktines pramogų vietas į esamus Vilniaus miesto savivaldybės finansavimo konkursus, skirtus kultūros plėtrai;
5. naktinį Vilniaus avilį perduosime administruoti Vilniaus jaunimo informacijos ir savanorystės centrui; avilyje bus teikiamos psichologo, lytinio švietimo, narkotinių medžiagų naudojimo žalos mažinimo, jaunimo politikos stiprinimo, atviros bendradarbystės ir jaunimo erdvės paslaugos;
6. savivaldybė su naktinės ekonomikos dalyviais pasidalys biurokratine ir finansine našta (pvz., NT mokesčio lengvata) pritaikant patalpas žmonėms su negalia ir diegiant triukšmo valdymo priemones; skatinsime Kultūros paveldo departamentą sudaryti lankstesnes sąlygas patalpų pritaikymui (pvz., leisti praplėsti fasadines įėjimo duris valstybės saugomuose namuose);
7. bendradarbiaudami su nacionaline valdžia, taikysime teritorinio pirmumo principą, sprenddami situacijas, kai naujakuriai teikia skundus dėl viešosios tvarkos pažeidimų ir triukšmo seniai veikiančiose naktinio pasilinksminimo vietose.

8.6. Saugus ir krizėms atsparus miestas

Pastarieji ketveri metai buvo kupini iššūkių, kuriuos turėjo spręsti visi pasaulio miestai. Pirmiausia, tai COVID-19 pandemija. Vilnius nuo pat pirmų pandemijos dienų buvo lyderis, ėmėsis greitų, ryžtingų, drąsių ir kūrybiškų sprendimų, todėl į jį lygiavosi ir kiti pasaulio miestai. Antra, karo Ukrainoje nulemta saugaus prieglobsčio ieškančių atvykėlių banga. Siekiant tinkamai pasirūpinti nuo karo bėgančiais žmonėmis, reikėjo daug bendradarbiavimo ne tik tarp institucijų, bet ir tarp socialinių partnerių, verslo bei pilietinės visuomenės.

Nuo 2022 m. vasario 24 d. į nepriklausomos Ukrainos teritoriją įžengė maskovijos okupantų batai. Vilnius visomis išgalėmis ne tik rėmė Ukrainą ir jos laisvės kovą prieš okupantus, bet ir tapo naujais namais dešimtims tūkstančių nuo karo bėgančių ukrainiečių. Karui tęsiantis, Vilnius ir toliau yra vienas aktyviausių Ukrainos ambasadorių tarptautinėje arenoje.

Ši patirtis atskleidė, kad turime kur kas intensyviau investuoti į miesto saugumą ir atsparumą krizėms. Visuomenės apklausos (2021 m.) rodo, kad tik 7 proc. apklaustų Lietuvos gyventojų tikrai žinotų, kaip reikėtų elgtis stichinių ar kito pobūdžio ekstremalių situacijų metu. Stiprinti reikia ir savivaldybės pasirengimą. Nuolatinis rizikų vertinimas, aktualūs duomenys ir jų valdymas, išankstinis veiksmų planavimas, geras specialistų pasirengimas ir kvalifikacija yra būtini elementai, kad miestas būtų pasirengęs valdyti ir įveikti įvairaus tipo hibridines grėsmes ir krizes.

Priemonės, kuriomis kursime stiprų ir krizėms atsparų Vilnių, yra šios:

1. aktyviai įtrauksime socialinius partnerius į nelaimių ir krizių valdymą — tiek pasirengimo etapu, tiek ekstremalių situacijų operacijų centre;
2. krizių valdymo sprendimus lems duomenys ir sklandi jų sąveika instituciniu lygiu, todėl stiprinsime Vilniaus duomenų centro kompetencijas ir pajėgumą teikti duomenis realiuoju laiku; stiprinsime kibernetinę saugą — būtiną miesto atsparumo hibridinėms grėsmėms sąlyga;
3. stiprinsime civilinės saugos pajėgas (pratybos, rezervas, kvalifikuoti specialistai) ir didinsime tam reikiamą finansavimą; organizuosime vietines ir tarptautines pratybas, pagal galimybes į jas įtrauksime kuo daugiau vilniečių, tarptautinių srities partnerių, susijusių institucijų, savivaldybės įmonių atstovų;
4. mažinsime biurokratinės kliūtis sprendimų priėmimo grandinėje — peržiūrėsime administracinių veiksmų reglamentavimą, atsakomybių ir atskaitomybės grandis ekstremalių situacijų atveju; sieksime, kad perteklinės biurokratinės kliūtys netrukdytų greitai reaguoti ir leistų užtikrinti kaip įmanoma greitesnį sprendimų priėmimą;
5. organizuosime edukacines programas vilniečiams, į šį procesą įtraukdami tiek valstybės institucijas, tiek nevyriausybinės organizacijas; užtikrinsime, kad kiekvienas vilnietis konkrečiai žinotų, kur yra artimiausia slėptuvė ar priedanga ir kokių konkrečių žingsnių jis ar ji asmeniškai turi imtis ištikus nelaimėi.

9. Socialinė politika: kiekvienam teisingas miestas

Kiekvienam vilniečiui svarbu žinoti, kad nutikus nelaimėi jis neliks vienas ir sulauks reikiamos pagalbos. Socialinė politika turi būti tokia, kad įkritus į „prarają“, ji padėtų laiku iškopti, atsitiesti ir gyventi toliau, o dėl nutikusios nelaimės žmogus jokia būdu netaptų „mažiau žmogumi“.

Vilnius turi būti ta erdvė, kurioje kiekvienas gali. Kuri ne abejoja ir stabdo, bet išgirsta ir įgalina. Todėl sieksime išplėsti visų žmonių galimybes visavertiškai dalyvauti ekonominėje, kultūrinėje, politinėje veikloje ir užtikrinti kuo didesnę asmens savarankiškumą bei nepriklausomumą. Kad ir kas tai būtų: žmogaus su negalia judėjimo laisvė, pagalba vaiką su negalia turintiems ir dirbti norintiems tėvams, galimybė derinti profesinį ir šeimos gyvenimą, jaunų žmonių įgalinimas ar sunkią negalią turinčių jaunų žmonių gyvenimo priartinimas prie visiems įprasto standarto — gyvenimo namuose ir bendruomenėje.

Tik tokia socialinė politika, kuri yra orientuota ne į išmokas ar pašalpas, o į visuomenės potencialo išpildymą, yra efektyvi ir teisinga. Todėl, siekdami įtraukus miesto visiems, įgyvendinsime šias priemones:

1. suteiksime daugiau savarankiškumo žmonėms su negalia ir jų šeimoms: pritaikysime infrastruktūrą ir gerinsime susisiekimą, steigsime centrą autistiškiems asmenims, finansuosime vasaros stovyklas, įsteigsime žmonių su negalia koordinatoriaus pareigybę (*daugiau 9.1 poskyryje*);
2. įgyvendinsime projektą sunkią negalią turinčiam jaunimui – pastatysime tris grupinio gyvenimo namus: sudėtingo elgesio autistiškam, intelekto ir fizinę negalią turinčiam jaunimui (*daugiau 9.2 poskyryje*);
3. saugosime vaikus ir teiksime pagalbą skyrybų metu: didinsime globėjų prestižą, peržiūrėsime vaikų krizių centro veikimo principus, teiksime pagalbą besiskiriantiems tėvams ir vaikams, išplėsime tėvystės įgūdžių programas (*daugiau 9.3 poskyryje*);
4. jaunimas turės daugiau galimybių: didinsime konkursų finansavimą ir mažinsime biurokratiją, steigsime jaunimo NVO centrą, stiprinsime jaunimo centrus (*daugiau 9.4 poskyryje*);
5. Vilniuje bus mažiau smurto ir lyčių stereotipų – integruosime smurto prevencijos programas į švietimo turinį, ugdysime mokytojus (*daugiau 9.5 poskyryje*).

9.1. Daugiau savarankiškumo žmonėms su negalia ir jų šeimoms

Žmonės su negalia sudaro daugiau nei 8 proc. visų Lietuvos gyventojų.²³ Įtraukus ir jų šeimos narius, galima teigti, kad žmonių, susiduriančių su neigiamųjų problematika, yra bent dvigubai daugiau. Tačiau ne tik negalia pati savaime, bet ir fizinės aplinkos ir paslaugų neprieinamumas yra pagrindinės mažesnio išsilavinimo, socialinės atskirties, nedarbo ir skurdo priežastys tarp žmonių su negalia ir jų šeimos narių. Žmonės su negalia ir jų šeimos nariai ilgą laiką visuomenei ir politikams buvo nematoma visuomenės grupė.

Nors per pastarąsias kadencijas universalaus dizaino srityje pavyko pasiekti didelį proveržį, 65 proc. žmonių su negalia dėl aplinkos neprieinamumo vis dar patiria judėjimo sunkumų.²⁴ Dauguma svarbiausių pastatų – švietimo, gydymo įstaigos, administracinės paskirties pastatai – žmonėms su negalia nėra fiziškai prieinami. Judėjimą apsunkina ir transportavimo paslaugų trūkumas. Vilniuje veikia „Socialinis taksi“ ir „Asistentinis taksi“, tačiau tokių paslaugų poreikis yra didesnis nei jų pasiūla, o privatūs pavežėjimo paslaugų teikėjai neturi automobilių, pritaikytų vežti žmones, judančius vežimėlyje.

Šeimoms, auginančioms vaikus su negalia, dėl paslaugų trūkumo tenka atsisakyti asmeninio gyvenimo, karjeros, savirealizacijos ir likti užsidarius namuose. Šeimos, auginančios autizmo spektrui priklausančių sudėtingų elgsenos (ir savižalos) sutrikimų turinčius vaikus ar besirūpinančios tokiais

²³ Šaltinis: Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, „Negalios reforma: Kaip tai pakeis žmonių su negalia kasdienybę?“, 2022 m.

²⁴ Ten pat

suaugusiais asmenis, susiduria su visišku paslaugų vakuumu – jų niekas nepriima, nes nėra nei specialistų, nei praktinės patirties.

Daugiau nei pusei žmonių su negalia reikalinga slauga ar priežiūra (pagalba). Nors valstybės institucijos teikia paslaugas žmonėms, turintiems negalią, tačiau jos nepakankamai individualizuotos. Susiduriama su atvejais, kai asmenys, turintys negalią, yra priversti prausti kartą per mėnesį ar valyti dantis kartą į savaitę. Apie šias problemas byloja ir statistika. Tik 34 proc. žmonių su negalia pasinaudoja socialinės integracijos priemonėmis, o 13 proc. žmonių su negalia 2020 m. buvo suteiktos paslaugos savivaldybėse.²⁵ Tai reiškia, kad šios paslaugos nėra pakankamai taiklios ir kokybiškos, o pati sistema nėra efektyvi ir atliepanti paslaugų gavėjo poreikius.

Viena priežasčių, kodėl taikliai atliepti žmonių su negalia poreikius yra sunkiau, susijusi su vadyba – savivaldybės administracijoje nėra šių reikalų koordinatoriaus. Užsienio savivaldybių praktika atskleidžia, kad žmonių su negalia koordinatoriaus pareigybės įsteigimas gali pagerinti žmonių su negalia problemų sprendimą. Kita vertus, trūksta ir socialinių inovacijų – originalių, nevyriausybinės organizacijos ar socialinį verslą įtraukiančių idėjų.

Žmonės su negalia ir jų šeimos nariai nusipelno oraus ir kiek įmanoma savarankiškesnio gyvenimo, todėl:

1. principingai taikysime universalios dizaino gaires, kuriomis remiantis bus tvarkoma ir plėtojama visa Vilniaus infrastruktūra;
2. skatinsime taksi, pavežėjimo ir automobilių dalijimosi paslaugų teikėjus pritaikyti automobilius žmonėms, judantiems vežimėlyje;
3. konsultuodamiesi su nevyriausybėmis organizacijomis, pagerinsime viešojo transporto prieinamumą neregiam; jų poreikiams pritaikysime programėlę „Tvarkau Vilnių“; sukursime atskirą programėlės skiltį žmonių su negalia judėjimo problemoms nustatyti ir spręsti;
4. pasitelkę privačius partnerius, užtikrinsime pavežėjimo su asistavimu paslaugas, plėsime jų mastą, įveiklinsime ir savivaldybės įstaigų transportą;
5. norinčius dirbti, bet to negalinčius daryti dėl slaugos ar priežiūros įsipareigojimų šeimos narius sieksime atlaisvinti – teiksime kokybiškas socialines paslaugas ir užimtumą; steigsime specializuotos pagalbos autistiškiems (įskaitant ir sunkios elgsenos) asmenims centrą; šeimoms, sužinojusioms apie vaiko negalią, bus teikiama kompleksinė pagalba (atvejo vadyba, socialinė ir psichologinė pagalba, ankstyvoji reabilitacija, mokymai tėvams);
6. užtikrinsime popamokinį ir vasaros užimtumą vaikams su negalia; įgalinsime ir remsime nevyriausybines organizacijas, kad teiktų pagalbą šeimoms, turinčioms vaikų su negalia;

7. asmeninė pagalba Vilniaus mieste atitiks Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvencijos nuostatas; paslaugos žmonėms su negalia bus individualizuojamos; bus skiriama tiek asmeninės pagalbos valandų, kiek reikia; įvesime pagalbos skambučio paslaugą staiga ir kritinę situaciją patekusiems žmonėms su negalia ir jų šeimos nariams (ir kitoms visuomenės grupėms, pvz., senjorams);
8. savivaldybėje įsteigsime žmonių su negalia reikalų koordinatoriaus pareigybę; koordinatorius užtikrins žmonių su negalia politikos įgyvendinimą ir bus atsakingas už atvejo vadybą;
9. akseleruosime socialinių inovacijų kūrimą, ieškodami alternatyvių socialinių iššūkių sprendimo formų; įvesime socialinį viešųjų pirkimų vertinimo kriterijų, kuris skatintų tiekėjus pasitelkti socialinę riziką patiriantį jaunimą, senjorus, žmones su negalia.

9.2. Projektas, skatinantis sunkią negalią turinčių jaunuolių savarankiškumą

Aštuntus metus vykstančia institucinės globos pertvarka siekiama atsisakyti didelių globos namų ir sudaryti galimybę negalią turintiems žmonėms gyventi namų aplinkoje, gauti individualius poreikius atitinkančias paslaugas ir reikiamą pagalbą bendruomenėje.

Lietuvoje steigiami grupinio gyvenimo namai – dažniausiai nedidelis būstas, kuriame visą parą, padedant darbuotojams, gyvena iki 10 intelekto ar psichikos negalią turinčių žmonių. Iki tol gyvenę toli nuo bendruomenės, dideliuose, ligonines primenančiuose globos namuose, neturėję privatumo, stokoję įgūdžių pasirūpinti savimi, persikėlę į grupinio gyvenimo namus, negalią turintys žmonės pradeda naują gyvenimo etapą, mokosi naujų dalykų, naujai pažįsta pasaulį.

Vis dėlto žmonės, turintys sunkią negalią, vis dar apgyvendinami globos institucijose. Jose gyvena 7 tūkstančiai negalią turinčių asmenų. Žmonių su negalia bendruomenę neramina ir tai, kad vykdoma reforma nukreipta tik į institucijose globojamus žmones. Tuo tarpu žmonės su negalia, gyvenantys šeimose, negauna pakankamai pagalbos ir paslaugų. Todėl šių asmenų artimieji registruojasi eilėse, kad patektų į institucines globos įstaigas ir galėtų pasinaudoti reformos suteikiamais privalumais. Taip sukuriamas uždaras institucinės globos ratas, kurį suardyti gali tik pakankamas lankščių ir individualizuotų paslaugų tinklas bendruomenėse.²⁶

Vilniuje išbandysime naują projektą, skirtą itin sunkią negalią turinčiam jaunimui. Sukursime tris grupinio gyvenimo namus ir parodysime pavyzdį visai Lietuvai, kad net sunkios negalios žmonės gali gyventi savarankiškai ir oriai. Įgyvendinsime tris bandomuosius projektus, kurių metu

26 Šaltinis: Lietuvos negalios organizacijų forumas. „Deinstitucionalizacija“, <https://www.lnf.lt/deinstitucionalizacija/>

specializuotuose grupinio gyvenimo namuose gyvens ne daugiau kaip 4 jaunuoliai su itin sunkia negalia:

1. pirmas grupinio gyvenimo namų projektas bus skirtas ypač sudėtingo elgesio autistiškiems paaugliams ir jaunuoliams; namuose bus teikiama individualius poreikius atitinkanti pagalba ir užtikrintas visavertis gyvenimas;
2. antras grupinio gyvenimo namų projektas bus skirtas intelekto negalią turintiems jaunuoliams; namuose bus užtikrintas kokybiškas užimtumas ir savarankiškas gyvenimas bendruomenėje;
3. trečias grupinio gyvenimo namų projektas bus skirtas fizinę negalią turintiems asmenims; namuose savarankiškumą užtikrins Jungtinių Tautų neįgaliųjų teisių konvenciją atitinkanti asmeninė pagalba, o gyventojai bus namų šeimininkai.

9.3. Vaiko teisių apsauga ir pagalba skyrybų metu

Vaikams trokštame viso, kas geriausia – saugių namų, rūpestingų tėvų. Tačiau pasitaiko visko: nepriežiūros, psichologinio ir fizinio smurto prieš vaikus, seksualinės prievartos. Deja, tačiau net Vilniuje vaikų teisių pažeidimų skaičius yra išaugęs. Kartu trūksta globėjų, reikia pokyčių vaikų krizių centruose.

Kita didelė vaikus žalojanti problema – tėvų skyrybos. Lietuvoje šios problemos mastas didelis. Vienių tėvų šeimos Lietuvoje sudaro 25 proc. visų namų ūkių, kuriuose auga vaikai.²⁷ Tyrimai atskleidžia, kad vaiko teisių pažeidimus skyrybų atveju dažniausiai sukelia blogi tėvų, nesugebančių spręsti savo asmeninių problemų, tarpusavio santykiai.²⁸ Vienas tokio vaiko teisių pažeidimo pavyzdys – vieno iš tėvų nebendravimas su vaiku. Tai lemia tėvų tarpusavio nesutarimai ir trukdymas kartu negyvenančiam tėvui ar motinai visavertiškai bendrauti su vaiku.

Siekdami spręsti šias įsisenėjusias problemas, imsime kompleksinių poveikio priemonių:

1. sieksime, kad kuo daugiau globėjų atvertų savo namų duris vaikams, kuriems reikia pagalbos; organizuosime socialines kampanijas, keliančias globėjų, trumpalaikių globėjų ir ypač budinčių globėjų prestižą;
2. peržiūrėsime vaikų krizių centro veikimo principus ir sąlygas, kad kiekvienas į centrą patekęs vaikas sulauktų reikiamos pagalbos; teiksime paslaugas, atsižvelgdami į vaikų amžių ir individualius poreikius;

²⁷ Šaltinis: „Vienių tėvų statistika kelia rūpestį: pirmajame visoje Europoje“, Lrytas.lt, 2020 m., <https://www.lrytas.lt/tevams/tevyste/2020/12/01/news/vienisu-tevu-statistika-kelia-rupesti-pirmaujame-visoje-europoje-17345005>

²⁸ Šaltinis: Kairienė, B., ir Jekaitytė, L., „Vaiko interesų įgyvendinimas santuokos nutraukimo proceso metu. Socialinis darbas“, 2010 m., 9(1), 99–106.

3. padėsime besiskiriantiems tėvams ir jų vaikams; sudarydami geresnes galimybes naudotis psichologų, psichoterapeutų, mediacijos specialistų paslaugomis ir taip lengvinsime vaikų patiriamus išgyvenimus;
4. peržiūrėsime ir išplėsime tėvystės įgūdžių lavinimo programas.

9.4. Jaunų žmonių įgalinimas ir potencialo skatinimas

Vilniaus jaunimo ir su jaunimu dirbančios organizacijos išskiria kelias pagrindines jaunimo politikos problemas Vilniaus mieste.

Pirmiausia, joms trūksta erdvių, kuriose jaunimas galėtų susitikti, organizuoti renginius ir kitas veiklas. Vilniuje nėra vienos erdvės („hub’o“, avilio ir pan.), kurioje galėtų įsikurti visos jaunimo organizacijos, veikiančios mieste. Kita problema – nepakankamas jaunimo politikos priemonių finansavimas, ypač po išaugusių kainų, kai organizacijoms tampa vis sunkiau vykdyti savo veiklą.

Pokyčių reikalauja ir neformalaus ugdymo sektorius. Neformalų ugdymą Vilniuje vykdo tiek Vilniaus miesto savivaldybei pavaldūs vaikų ir jaunimo klubai, tiek privatūs neformalaus švietimo tiekėjai. Šiuo metu Vilniaus miesto savivaldybė finansuoja tiek vienus, tiek kitus. Kadangi rinkoje atsiranda vis daugiau neformalaus ugdymo paslaugų tiekėjų, savivaldybei pavaldžios įstaigos dubliuoja privačioje rinkoje teikiamas paslaugas. Vilniaus vaikų ir jaunimo klubai (būreliai) buvo įsteigti dar sovietmečiu, tad ši koncepcija paseno.

Nors egzistuoja tam tikros priemonės ir būdai, skatinantys jaunimą įsitraukti į miesto kūrimą ir politikos formavimą, šiandien jais naudojasi retas jaunas žmogus. Jaunam žmogui nepakanka informacijos, jis ar ji nežino, kaip įsitraukti į sprendimų priėmimą, trukdo dvejonės, ar į idėjas bus atsižvelgta ir ar jos bus įgyvendintos. Vis dėlto jaunų žmonių įsitraukimo gyvybiškai reikia. Suaugusieji nepakankamai suvokia jaunimo poreikius, sunkiau atliepia jaunų žmonių interesus.²⁹

Dėl nepalankios socialinės padėties, problemų namuose ir užimtumo trūkumo jaunimas laiką leidžia gatvėje, kompanijose, kavinėse. Jaunimas nuo 16 metų, kuris nelanko švietimo įstaigų ir nedirba, specialistams tampa labai sunkiai pasiekiamas – apie tokį jaunimą dažniausiai sužinome dėl sunkumus patiriančių šeimų.³⁰ Patys jaunuoliai, aiškindami tokį savo elgesį, teigia, kad jiems dabartinėse veiklose trūksta prasmės. Jie jaučia bendrą nepasitenkinimą gyvenimu ir yra praradę viltį, kad jis gali pasikeisti.³¹

29 Šaltinis: Gomolka, K., Borucinska, I., Stašys, R., Civinskas, R. „Youth Civic Participation in the South Baltic Region. Example of Lithuania, Poland and Sweden“, 2010 m., p. 288.

30 Šaltinis: Užimtumo tarnyba. „Darbo rinkos tendencijos 2022 m. I ketvirtis“, 2022 m.

31 Šaltinis: Kasperas Laureckis, Donata Petružutė. „Jaunų žmonių, leidžiančių laiką gatvėje, savivoka“, 2016 m.,

https://www.zurnalai.vu.lt/STEPP/article/view/9814/7633?fbclid=IwAR1TrNGwkIA07DpUjfnAD5cb2-4zlxJPQURD7aWmCAEKLi4_8AHKkadR-ac

Jaunimo centruose specialistams trūksta kompetencijų dirbti su jaunimu, įskaitant ir jaunus žmones, turinčius specialiųjų poreikių. Ši problema atsiranda dėl jaunimo centrų finansavimo stokos, tai lemia mažas jaunimo centrų darbuotojų algas, motyvacijos ir kompetencijų trūkumą.

Siekdami tobulinti jaunimo politiką Vilniaus mieste, imsime šiuos darbus:

1. didinsime ne tik jaunimo politikos priemonių finansavimą, bet ir sumas, kurias jaunimo organizacijos galės skirti konkrečioms veikloms įgyvendinti; stiprinsime jaunimo iniciatyvų finansavimą, projektų rašymo įgūdžius, mažinsime biurokratinę projektų parengimo ir ataskaitų teikimo našta;
2. Vilniaus mieste įsteigsime jaunimo NVO centrą, kuris sutelks visas mieste veikiančias jaunimo organizacijas;
3. reorganizuosime Vilniaus miesto savivaldybei pavaldžių vaikų ir jaunimo klubų dalį – prijungsime prie Sostinės vaikų ir jaunimo centro kaip filialus, dalį uždarysime ir perduosime patalpas NVO jaunimo organizacijoms;
4. prioritetą teiksime jaunimui, patiriančiam socialinę atskirtį, finansuosime iniciatyvas, taikliai sprendžiančias jaunimo gatvėje problemas;
5. stiprinsime jaunimo centrus, jų kompetencijas; pasirūpinsime tinkamu jaunimo koordinatorių finansavimu, jaunimo centrų darbuotojų kvalifikacijos kėlimu bei atlygiu;
6. į savivaldybės tarptautines delegacijas įtrauksime ir Vilniaus jaunimo organizacijų atstovus.

9.5. Mažiau smurto ir lyčių stereotipų – nuo mokyklos suolo

Smurto epidemija – taip galima apibūdinti ilgus dešimtmečius Lietuvoje besitęsiantį fizinio, seksualinio, psichologinio, ekonominio ir socialinio smurto paplitimo mastą. Išgyvendinti smurtą galima tik įtvirtinus reikiamą įstatyminių reguliavimų, šviečiant visuomenę ir investuojant į pagalbos priemones nuo smurto nukentėjusiems asmenims.

Nagrinėjant gilumines smurto priežastis, atskleidžiamas glaudus ryšys su lyčių stereotipais, taikomais tiek moterims, tiek vyrams. Moteris mūsų visuomenėje, deja, dažnai vis dar matoma kaip silpna, paklusni ir priklausoma nuo artimųjų, o vyras – emociškai šaltas ir linkęs į smurtą ar destruktivų elgesį (pvz., alkoholio vartojimą). Siekiant išvengti neigiamo lyčių stereotipų poveikio visuomenės raidai, būtina investuoti į švietimo programas ir intervencijas, sudarančias prielaidas emociškai sveikos ir smurtauti nelinkusios asmenybės raidai.

Siekdami mažinti smurto paplitimo mastą, įgyvendinsime šias priemones:

1. bendradarbiaudami su ekspertais ir perimdami geriausią užsienio valstybių praktiką, integruosime smurto prevencijos programas į švietimo ir ugdymo turinį Vilniaus mokyklose;
2. ugdysime mokytojus, organizuodami mokymus ir didindami jų kompetencijas smurto prevencijos srityje;
3. užtikrinsime reikiamą pagalbą ir finansavimą Vilniaus mieste veikiančioms nevyriausybinėms organizacijoms ir specializuotiems kompleksinės pagalbos centrams, teikiantiems pagalbą nuo smurto artimoje aplinkoje nukentėjusioms moterims.

10. Drąsus ir žmogaus teises puoselėjantis miestas

Vienoje pagrindinių miesto arterijų Konstitucijos pr. uždegę žalią šviesą lygioms galimybėms mergaitės silueto šviesoforu dar 2018 m., pasiuntėme tvirtą žinią, kad Vilniuje rimtai žiūrime į lygių galimybių užtikrinimą visiems. Ryžtingai tęsime šios srities pokyčius. Lygių galimybių ir žmogaus teisių užtikrinimas kiekvienam vilniečiui taps nebe siekiamybe, o svarbia ir matoma politinės darbotvarkės dalimi.

Todėl:

1. valdydami miestą aktyviai įgyvendinsime Įvairovės chartijos principus, prie šios chartijos skatinsime prisijungti ir kitas Vilniaus organizacijas ir įmones (*daugiau 10.1 poskyryje*);
2. savivaldybės Žmogaus teisių komisija efektyviai įgyvendins žmogaus teisių politiką Vilniaus mieste (*daugiau 10.2 poskyryje*);
3. sieksime, kad 2025 m. „Europride“ festivalis vyktų Vilniuje (*daugiau 10.3 poskyryje*);
4. Vilnius ir toliau bus kovojančių už savo laisvę ir nepriklausomybę forpostas: palaikysime ir remsime tuos, kurie kovoja už demokratines vertybes, jiems suteiksime prieglobstį ir pagalbą (*daugiau 10.4 poskyryje*).

10.1. Įsipareigojimas Įvairovės chartijos principams visose miesto valdymo srityse

Vilniaus miesto savivaldybė yra pirmoji ir kol kas vienintelė Lietuvos savivaldybė, pasirašiusi Lietuvos Įvairovės chartiją.³²

Prisijungusi prie chartijos, Vilniaus miesto savivaldybė viešai įsipareigojo darbo vietoje užtikrinti lygias galimybes, nepaisydama asmens amžiaus, lyties, negalios, rasės, etninės kilmės ar tautybės,

³² Šaltinis: Lietuvos Įvairovės chartijos asociacija, <https://diversity.lt/apie-mus/>

seksualinės orientacijos ar lytinės tapatybės bei religinių įsitikinimų. Pastaruosius trejus metus aktyviai dirbome, kad šie įsipareigojimai praktiškai būtų taikomi tiek savivaldybės, tiek savivaldybės įmonių personalo valdymo strategijoje.

Darbas lygių galimybių užtikrinimo srityje niekada nesibaigia, todėl įgyvendinsime šias iniciatyvas:

1. Įvairovės chartijos principus diegsime ne tik personalo valdymo srityje, bet ir aptarnaudami klientus, planuodami miesto biudžetą ir teikdami viešąsias paslaugas;
2. bendradarbiaudami su nevyriausybinėmis organizacijomis, aktyviomis bendruomenėmis, socialinę atsakomybę puoselėjančiu verslu ir užsienio partneriais, įgyvendinsime įvairias iniciatyvas, susijusias su įvairovės chartijos principų populiarinimu ir tiesioginiu taikymu savivaldybės veikloje;
3. planuodami miesto biudžetą, skirsime dėmesį ir lyčių lygybės principui (angl. „gender budgeting“³³), įgyvendinsime pirmuosius tokiu planavimo principu paremtus projektus.

10.2. Savivaldybės Žmogaus teisių komisija, efektyviai įgyvendinanti žmogaus teisių politiką Vilniuje

Laisvės frakcijos iniciatyva 2022 m. rugpjūtį buvo įkurta ir Tarybos sprendimu patvirtinta pirmoji Lietuvos savivaldos lygiu veikianti Žmogaus teisių komisija. Joje daugumą sudaro nevyriausybinių organizacijų, turinčių ilgametę darbo žmogaus teisių užtikrinimo srityje patirtį, atstovai.

Žmogaus teisių komisija jau tapo reikalingu ir efektyviu žmogaus teisių klausimų aptarimo forumu. Komisijos darbotvarkė apima moterų ir vyrų lygių galimybių bei vaikų gerovės klausimus, patyčių prevenciją Vilniaus švietimo ir ugdymo įstaigose, vaikų su individualiais poreikiais integraciją, tautinių mažumų ir užsieniečių teisių užtikrinimą.

Sieksime, kad Žmogaus teisių komisija:

1. tęstų darbą, formuotą atvirumo, tolerancijos ir įvairovės principais pagrįstą politiką ir miesto strategiją lygių galimybių ir žmogaus teisių srityje;
2. būtų reali pagalba vilniečiams, susidūrusiems su diskriminacijos atvejais, gintų vilniečių teisę į saviraiškos laisvę, skatintų nulinės tolerancijos neapykantos kurstymai kultūrą.

33 Šaltinis: OECD, „Gender Budgeting in OECD countries“, 2017 m., <https://www.oecd.org/gender/Gender-Budgeting-in-OECD-countries.pdf>

10.3. LGBTI bendruomenei draugiškas Vilnius ir tarptautinis renginys „EuroPride“

2022 m. birželį vykę „Baltic Pride“ renginiai ir eitynės „Už lygybę ir taiką!“ Vilniuje subūrė beveik 20 tūkst. dalyvių iš Vilniaus, Lietuvos ir užsienio. Šios eitynės tapo meilės, džiaugsmo ir sugyvenimo simboliu Vilniaus mieste.

Ir toliau viešai palaikysime LGBTI bendruomenę ir dirbsime, kad šios bendruomenės balsai būtų girdimi Vilniuje, kad kiekvienas šios bendruomenės narys jaustųsi saugus ir laisvas būti savimi, būtų lygiateisis (–ė) miesto bendruomenės narys ar narė.

Bendradarbiaudami su kitais Europos miestais, stiprinsime tarptautinę partnerystę ir gerosios praktikos žmogaus teisių srityje taikymą Vilniuje, tęsime aktyvų bendradarbiavimą su nevyriausybinėmis organizacijomis.

Sieksime, kad „Baltic Pride“ eitynės ne tik taptų tradicine miesto renginių kalendoriaus dalimi, bet pagaliau švęstų ir Europos įvairovę Vilniuje. Kasmetinis tarptautinis renginys „EuroPride“, pirmąkart surengtas Londone 1992 m., vėliau vykęs tokiuose miestuose kaip Berlynas, Paryžius, Roma, Viena, Kopenhaga, Ryga, turi visas galimybes vykti ir Vilniuje.

Atviras visiems Vilnius neapykantą įveiks meile ir džiaugsmu, todėl:

1. sieksime iškovoti teisę „EuroPride“ festivalį surengti Vilniuje.

10.4. Vilnius – forpostas kovojantiems už savo laisvę ir nepriklausomybę

Ukrainos kova prieš rusijos agresiją tapo ne tik Ukrainos, bet ir visos Europos bei pasaulio kovos už laisvę simboliu. Gelbėdami savo gyvybę iš Ukrainos turėjo išvykti milijonai ukrainiečių – daugiausiai moterys, vaikai ir senjorai. Daugiau kaip 60 tūkst. nuo karo bėgančių ukrainiečių atvyko į Lietuvą, beveik 25 tūkst. ukrainiečių antrus namus atrado čia, Vilniuje.

Tūkstančiai baltarusių, bėgančių nuo diktatūrinio Lukašenkos režimo, Vilnių taip pat pasirinko kaip sau ir savo šeimoms saugų prieglobstį. Vilnius jau šiandien yra saugus prieglobstis nevyriausybinėms organizacijoms, žurnalistams ir politiniams rezistentams, kovojantiems už rusijos ir baltarusijos demokratizaciją, žmogaus teisių ir pilietinių bei politinių laisvių užtikrinimą mūsų rytų kaimynystėje.

Ir toliau aktyviai palaikysime ir remsime tuos, kurie kovoja už demokratijos vertybes, žmogaus teises ir laisves, žodžio, saviraiškos, kūrybos laisvę, savo šalies laisvę ir nepriklausomybę. Vilnius išliks laisvės bastionas tiems, kuriems reikia pagalbos ir prieglobsčio:

1. rūpinsimės ukrainiečių ugdymu, taip pat remsime mokyklas, organizuojančias ugdymą ukrainiečių kalba;

2. suteiksime galimybę ukrainiečiams ir toliau viešuoju transportu naudotis nemokamai;
3. stiprinsime partnerystę su Ukrainos miestais, jiems teiksime humanitarinę pagalbą;
4. finansiškai remsime Ukrainą, skirdami paramą Vilniaus miesto savivaldybės biudžete;
5. remsime ir palaikysime baltarusijos bei rusijos opoziciją.